

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
Έτος 27ο - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2005 - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 110 ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106-2118

- Ο γαός του αγίου Αντωνίου στη Βέροια
- Παραποιήσεις της τοπικής φορεσίας
- Επίδραση των καλλιεργειών στο περιβάλλον

Περιεχόμενα:

Σεβ. Μητροπολίτου Βεροίας & Ναούσης: Ο ναός του αγίου Αντωνίου πολιούχου Βεροίας.....	4
Παύλου Πυρινού: Δεινοπαθήματα Ναουσαίων.....	13
Βλάση Αγτζίδη: Ο Βενιζέλος της ήττας.....	15
Λευκής Σαμαρά: Βιβή Βαράγκα: Από το βουνό με τους αντάρτες, πρόσφυγας στην Τσεχοσλοβακία.....	19
Ευγενίας Ζάλιου - Μπασιακούλη: Ναουσαϊκή γυναικεία φορεσιά: Παράδοση και παραποιήσεις.....	24
Ελένης Μήτσαλα - Ζεγκίνη: Βιβλιοπαρουσίαση: "Σαν το παλιό καλό κρασί" της Λευκής Σαμαρά.....	29
Αλέξανδρου Οικονόμου: Βιβλιοπαρουσίαση: "Οι μπουλές της Νάουσας από τη φιλετική μήση στη Διονυσιακή λατρεία" του Θεόδωρου Μ. Ζιώτα.....	33
Γιάννη Καρατσιώλη: Η εθνικοθηρησκευτική δράση του Ε. Στουγιαννάκη.....	38
Ιωάννη Χατζηχαρίση: Η συμβολή των γεωργικών καλλιέργειών στο περιβάλλον.....	41

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2005

Έτος 27ο - Τεύχος 110

Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΕΣ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, (+)Οδισσεύς Ντινόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Λευκή Σαμαρά, Γιάννης Καρατσιώλης, Ελένη Μήτσαλα - Ζεγκίνη, Αλέξανδρος Οικονόμου.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ - ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

-Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Διον. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ

Τηλ. 2332024102

-Γκαρνέτα 17 τηλ.2332022575 & 232026996

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΙΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 2331060331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Οπασρώντας με φόντο το Βέριμο

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:

Χρήστος Δ. Πρασάκης τηλ. 2353024287

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

Αλντζίης Δημήτριος ΣΙΝΔΟΣ

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού δεν φέρει καμία ευθύνη για τα ενυπόγραφα κείμενα που δημοσιεύονται. Την ευθύνη φέρει ο υπογράφων το κείμενο

Σημείωμα της Σύνταξης

Ένα ακόμη τεύχος του περιοδικού μας έχετε στα χέρια σας, με πλούσιο και ποικίλο, όπως πάντα, περιεχόμενο, που ελπίζουμε να σας κρατήσει καλή και προπαντός ενδιαφέρουσα συντροφιά. Μια εκτεταμένη παρουσίαση της εκκλησίας του Αγναντών της Βέροιας, κριτική παρουσίαση των θέσεων του Ελευθερίου Βενιζέλου, επισημάνσεις για τον τρόπο που χρησιμοποιείται σήμερα η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της Νάουσας, μια διαφορετική προσέγγιση για τις Μπουλές, αυτού του κορυφαίου μας εθίμου, μια προσωπική μαρτυρία από την περίοδο του εμφυλίου και της προσφυγιάς και βέβαια η παρουσίαση του της μυθιστορηματικής ηθογραφίας της Προέδρου της Πολιτιστικής Εταιρείας Νάουσας που κυκλοφόρησε πρόσφατα, αποτελούν μερικά από τα θέματα του τεύχους.

Καλό διάβασμα.

Η Συντακτική Επιτροπή

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λευκή Σαμαρά

Γκαρνέτα 17 - τηλ. 2332022.575 - 2332026996

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Σολωμού 2 τηλ. 2332024102

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών	15
Δήμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί	30
Εξωτερικού δολλάρια	50

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΛΙΟΥΧΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ

του Σεβ. Μητροπολίτου Βέροιας & Ναούσης
Παντελεήμονος Καλπακίδη

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί μικρό τμήμα του βιβλίου του Σεβ. Μητροπολίτου Βεροίας & Ναούσης Παντελεήμονος Καλπακίδη, "ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ" που εκδόθηκε το 2004

Η ιστορία του ναού του αγίου Αντωνίου του νέου, πολιούχου της Βέροιας, χάνεται στο παρελθόν. Το μυστήριο που καλύπτει την ακριβή χρονολογία της κοιμήσεως του οσίου, καλύπτει και την χρονολογία ιδρύσεως του πρώτου ναού προς τιμήν του. Σύμφωνα με τον Βίο του το σεπτό σκήνωμα του μεταφέρθηκε από τη Σκήτη της Βέροιας στην πόλη και τάφηκε με θαυματουργική παρέμβαση στον ναό της Παναγίας της Καμαριώτισσας, εκεί όπου κατά την παράδοση βρι-

σκόταν το πατρικό του σπίτι.

Στους αιώνες που ακολούθησαν, από τον 11ο αιώνα, όποτε υποθέτουμε ότι έζησε και κοιμήθηκε ο όσιος Αντώνιος, μέχρι τον 18ο, οπότε εμφανίζονται οι πρώτες μαρτυρίες για τον ναό του αγίου, φαίνεται να σιγούν τόσο οι ιστορικές όσο και οι αρχαιολογικές πηγές. Στο εγκώμιο του Κωμανίτζη, σακελλίου της Μητροπόλεως Βέροιας, το οποίο χρονολογείται στα μέσα του 14ου

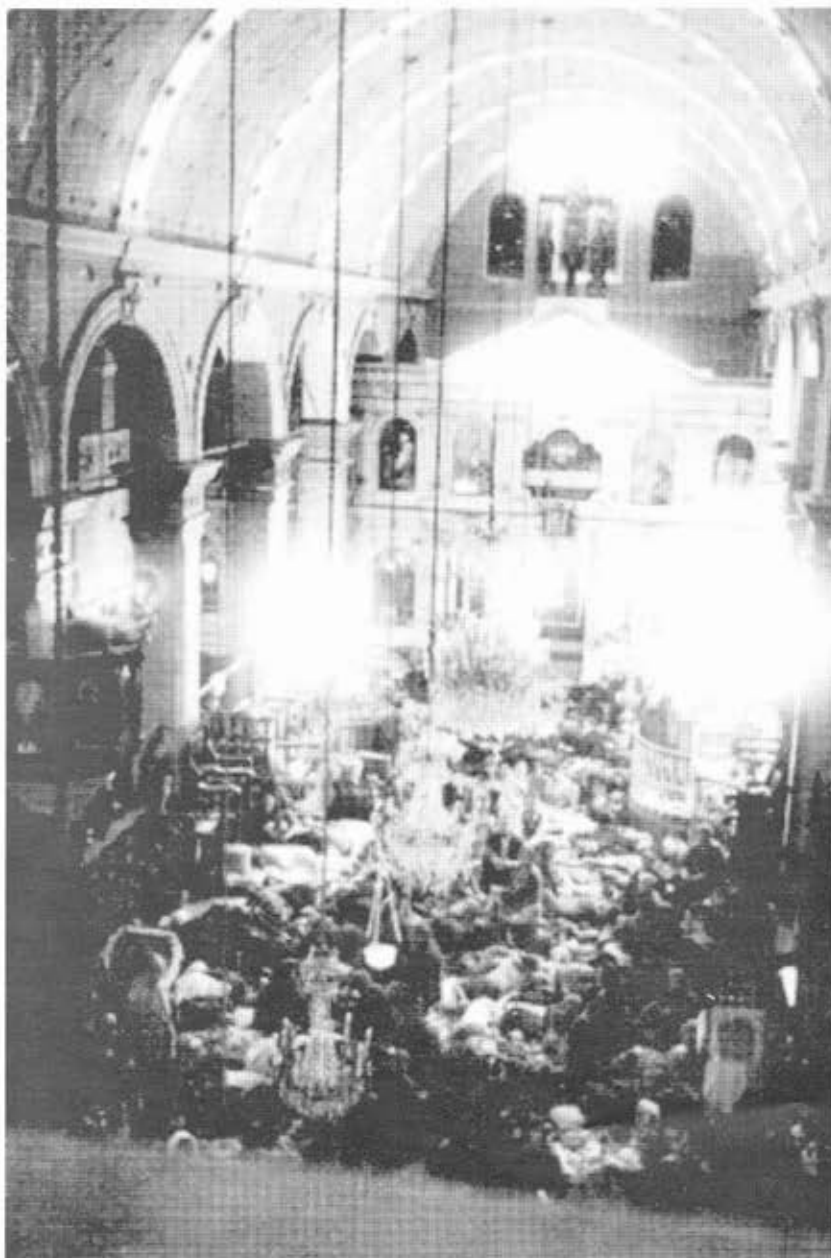
Ο Ναός του Αγίου Αντωνίου την δεκαετία του 1950

αιώνα και στο οποίο περιγράφεται η εναπόθεση του τιμίου σκηνώματος του αγίου στον ναό της Παναγίας Καμαριωτίσσης, δεν γίνεται καμιά αναφορά για ναό του αγίου στην πόλη της Βέροιας, ενώ αναφέρεται στη μετατροπή του σπηλαίου στο οποίο είχε ασκητεύσει ο άγιος στη Σκήτη Βέροιας σε "Ιερό τέμενος". Αντίθετα, αν και συναντούμε παραστάσεις του Οσίου σε ναούς της Βέροιας, με παλαιότερη αυτή της Παλαιάς Μητροπόλεως, δεν έχουμε καμιά πληροφορία για ναό του αγίου Αντωνίου.

Ο Θωμάς Γαβριηλίδης υποθέτει ότι "επειδή το θαυματουργό λείψανο του αγίου Αντωνίου του Βεροιώτη φυλαγόταν στο ναό της Θεοτόκου της Καμαριωτίσσης ήταν φυσικό εκεί να ήταν και ο τόπος της λατρείας του και ο κόσμος να έλεγε "πάμε ν' ανάψουμε κεριά στον άγιο Αντώνιο", παραλείποντας ως ευκόλως εννοούμενη τη λεπτομέρεια στην εκκλησιά της Καμαριωτίσσης. Είναι, λοιπόν, πολύ πιθανό να άλλαξε όνομα η Καμαριωτίσσα και να έγινε Άγιος Αντώνιος, όπως έγινε και η Χρυσοπολίτισσα Άγιος Σπυρίδων και η Κυριώτισσα Άγιος Σάββας και, ίσως κάπως έτσι, η Μακαριώτισσα Άγιος Στέφανος". Προσφέρεται έτσι μια πιθανή απάντηση στο ερώτημα για την ύπαρξη ή όχι ναού του αγίου και εξηγείται η έλλειψη κάθε σχετικής πληροφορίας για τον ναό του πολιούχου της Βέροιας, δεν είναι όμως δυνατόν να επιβεβαιωθεί, καθώς ο ναός είναι γνωστός μόνο από τους Βίους του αγίου Αντωνίου και είναι άγνωστο που βρισκόταν και αν κατείχε τη θέση, την οποία κατέχει σήμερα ο ναός του πολιούχου της Βέροιας.

Την άποψη αυτή είχε εκφράσει και ο μητροπολίτης Βέροιας και μετέπειτα οικουμενικός πατριάρχης

της Κωνσταντινουπόλεως Χρυσάνθος, ο οποίος επιμελήθηκε το 1806 τη δεύτερη έκδοση της ακολουθίας προς τιμήν του αγίου Αντωνίου και συνέθεσε προς τιμήν του κανόνα. Στην εισαγωγή της εκδόσεως δηλώνει ότι ο ναός της Παναγίας Καμαριωτίσσης δεν σώζεται, "αντ' αυτού δε περικαλλής ναός ανωκοδόμητο επ' ονόματι του αγίου. Ο χρόνος δε καθ' ον μετεσχευάσθη, άδηλος". Κατά συνέπεια η παλαιότερη ίσως χρονολογημένη μαρτυρία για την ύπαρξη του ναού του αγίου Αντωνίου στη Βέροια είναι η μαρτυρία του μητροπολίτου Χρυσάνθου, ο οποίος είναι

Εσωτερική άποψη του ναού. Πιστοί διανυκτερεύουν εντός του Ναού την παραμονή της εορτής (Δεκαετία του 1950).

και ο πρώτος που αναφέρει, στον κανόνα προς τιμήν του αγίου, τον ναό του: "Τεμένει τω σω οι πόθω προστρέχοντες και ασπαζόμενοι την χάραν σου, όσιε, παντοίας νόσου λυτρουνταν άπαντες" (α' τροπάριο θ' ωδής).

Η παράδοση πάντως που αποτυπώνεται σε νεότερη επιγραφή που υπάρχει στο ναό, ότι ο ναός του οσίου Αντωνίου χτίσθηκε το έτος 1000 φαίνεται να μην βασίζεται σε ιστορικά στοιχεία. Η σύνδεση όμως του οσίου Αντωνίου με τον τόπο στον οποίο βρίσκεται ο ναός πιστοποιείται και από την ύπαρξη, σύμφωνα με την παράδοση, του τάφου του οσίου στην αριστερή πλευρά του αυλείου χώρου του σημερινού ναού, όπου βρίσκεται και μια μουριά σαν αυτή στην οποία, σύμφωνα με τον Βίο του Οσίου, σταμάτησε με θαυμαστό τρόπο η άμαξα που μετέφερε το σκήνωμα του Οσίου στη Βέροια.

Στην παλαιότερη αυτή φάση της Ιστορίας του ναού ανήκει η σωζόμενη παλαιότερα σφραγίδα που απεικονίζεται στο εξώφυλλο του βιβλίου του ιστορικού Γεωργίου Χιονίδη "Ο Όσιος Αντώνιος ο νέος εκ της Μακεδονικής Βεροίας". Η σφραγίδα φέρει στο κέντρο τη μορφή του αγίου Αντωνίου με την επιγραφή "Ο άγιος Αντώνιος" και περιμετρικά την επιγραφή "Σφραγίς της ιεράς μονής του αγίου Αντωνίου Βεροίας του νέου" και την χρονολογία 1811.

Πληροφορίες για τη λειτουργία μονής στον χώρο αυτό δεν υπάρχουν η ύπαρξη όμως παλαιότερα κελιών, δωματίων δηλαδή στα οποία φιλοξενούνταν οι ασθενείς που επισκεπτόταν τον ναό αναζητώντας την ίαση, έκανε τους Βεροιοείς να ονο-

μάζουν τον ναό, "μονή του Οσίου Αντωνίου", όπως υποστηρίζει και ο Γεώργιος Χιονίδης. Δύο ακόμη επιγραφές, σημαντικές για την ιστορία του ναού, διατηρούνται σε δύο κειμήλια του ναού. Η παλαιότερη είναι η επιγραφή της παλαιάς λευκανοθήκης του αγίου Αντωνίου που κατασκευάσθηκε το 1828 με χορήματα του ναού του Οσίου. "Κατεσκευάσθη το παρόν αναλώμασι της εκκλησίας του αγίου Αντωνίου του νέου και θαυματουργού, του εν Σκήτη της Βέροιας άσκήσαντος, αρχιερατεύοντος του πανιερωτάτου και θεοπροβλήτου μητροπολίτου κυρίου Μεθοδίου και επιτροπεύοντος του τιμιωτάτου κυρίου Κωνσταντίνου Ακριβού, τη 5 Μαρτίου 1828".

Εξωτερική άποψη του ιερού ναού οσίου Αντωνίου κατά την εποχή των εγκαινίων.

Η δεύτερη επιγραφή βρίσκεται σε ένα ασημένιο δίσκο που φέρει ανάγλυφη τη μορφή του αγίου Αντωνίου: "Ο παρών δίσκος ... υπάρχει κτήμα του αγίου Αντωνίου του Βεροιαίου και κατεσκευάσθη δι' επιμελείας του τιμίου επιτρόπου κυρίου Κωνσταντίνου Ακριβού 1833, Νοεμβρίου 15".

Σημαντικές πληροφορίες για την παλαιότερη φάση της ιστορίας του ναού του αγίου Αντωνίου αντλούμε από τις καταγραφές των μητροπολιτών Βεροίας που ανακάλυψε πριν από μερικά χρόνια ο ιστορικός της Βεροίας Γεώργιος Χιονίδης στα εσώφυλλα του σωζόμενου αντιτύπου της πρώτης ακολουθίας του αγίου Αντωνίου. Οι καταγραφές, που καλύπτουν το χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 1802 και 1929, έχουν τη μορφή ενθυμήσεων ή βραχέων χρονικών, φέρουν τις υπογραφές των αρχιερέων και αποτελούν μαρτυρίες για το άνοιγμα της λάρνακας των λειψάνων του αγίου Αντωνίου.

Η παλαιότερη αναφορά στον ναό του αγίου Αντωνίου γίνεται από τον μητροπολίτη Βεροίας Θεόκλητο στην καταγραφή του έτους 1853, πέμπτου έτους της αρχιερατείας του. Στο σημείωμα διαβάζουμε: "Κατά το αωνγ' τω πέμπτω έτη της Ημετέρας Αρχιερατείας ... ηνεώχθησαν αύθις τα ιερά λείψανα του όσιου και θεοφόρου Πατρός ημών Αντωνίου του νέου, άπερ προσκυνήσαντες άπαντες οι εν τω Ιερώ Ναώ του Αγίου προσελθόντες".

Η επόμενη αναφορά ανοίγει μια καινούργια σελίδα της Ιστορίας του ναού του αγίου Αντωνίου, τη σελίδα της ανεγέρσεως νέου ναού.

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ 1860

Το 1859 άρχισε ή ανέγερση ενός νέου ναού, ο οποίος, όπως πληροφορούμεθα από ένα σημείωμα του μητροπολίτου Βεροίας Θεοκλήτου, θεμελιώθηκε στις 28 Μαΐου του έ-

τους 1859. "Κατά το 1859 δωδέκατον δε της ημετέρας αρχιερατείας έτος κατά μήνα Μαΐου (;) [επι]θέντος του θεμελίου λίθου της νέας οικοδομής του Ιερού Ναού ηνεώχθησαν και αύθις τα άγια και ιερά λείψανα του Αγίου Αντωνίου του νέου".

Η ανοικοδόμηση του νέου ναού έγινε με τη φροντίδα του μητροπολίτου Θεοκλήτου και των επιτρόπων Αντωνίου Τσιουπελίδη, Αντωνίου Μπουλασίκη και Μαλούτα Θωμά Μάγκου. Τα σχέδια για την κατασκευή του εκπόνησε ο αρχιτέκτονας Σφέτσος Μπορντάνος, σύμφωνα με την επιγραφή που σώζεται στον νάρθηκα του ναού: "Ο Πάνσεπτος ούτος Ναός, οικοδομηθείς το πρώτον εν έτει σω/τηρίω, Α ανωκοδομήθη το δεύτερον

Το κιβώριο (κουβούκλιο) του Οσίου Αντωνίου

εκ βάθρων εν έτει ΑΩΞ' / επί αρχιερατείας κ.
Θεοκλήτου του Βυζαντίου, επιμέλεια των / επι-
τρόπων Αντωνίου Αυξεντίου Τσιουπελίδου, Α-
ντωνίου / Μανουήλ Μπουλασίκη και Μαλούτα
Θωμά Μάγκου, αρχιτεκτονούντος του Σφέτκου
Μπορντάνου".

Μία δεύτερη επιγραφή, στην εξωτερική πλευρά
της κεντρικής κόγχης του ιερού Βήματος, μας
πληροφορεί για τη χρονολογία ανεγέρσεως του
ναού: "ΑΩΞ'", ενώ από κάτω με αραβικούς αριθ-
μούς σώζεται εν μέρει η χρονολογία 18.[].

Ο ρυθμός του ναού ήταν, όπως και ο σημερινός,
βασιλική με περιστύλιο που έκλεινε με ξύλινα
διαχωριστικά, όπως φαίνεται σε μία παλαιά,
σπανιώτατη φωτογραφία που δημοσίευσε για
πρώτη φορά ο Γ. Χιονίδης. Σύμφωνα με
την πληροφορία που διασώζει ο Αναστά-
σιος Χριστοδούλου ο ναός βρισκόταν χα-
μηλότερα από το επίπεδο του δρόμου, ό-
πως συνέβαινε, άλλωστε, με πολλούς από
τους ναούς της περιόδου της Τουρκοκρα-
τίας, και χρειαζόταν να κατεβεί κανείς
αρκετά σκαλοπάτια για να εισέλθει στον
ναό.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει μία
επιγραφή, γραμμένη σε ελεγειακό δίστιχο
και Ιωνική διάλεκτο, που είναι εντοιχι-
σμένη επάνω από την κύρια είσοδο του
σημερινού ναού.

Στην επιγραφή αυτή ο άγνωστος στι-
χουργός συγκρίνει τον ασκητή της Βέροιας
με τον ομώνυμό του Μέγα Αντώνιο, καλεί
τους πιστούς να αποδώσουν την οφειλομέ-
νη τιμή στον άγιο και επικαλείται τη βοή-
θεια του για τους προσκυνητές και την
πόλη της Βέροιας.

"Ον τάδε Θηβαίς ούδ' Αντώνιον ένδοθι λεύσ-
σεις

τον πρόμον ασκητών καν τεράεσσι μέγαν,
Μακεδόνων δε πατρός Αντωνίου όνιγό-
νοιο

της δ' επί γης πατρίδος μνήμα τε και τέμε-
νος.

Δέρκεο αγλαΐην περιανγέος, ώ ξένε, οίκου
ην Βερροιαίων ζήλος όπασσε νέον.

Η δ' άγχετε ευσεβέες, φιλοπάτορες, είσιτε λαοί,
βαιάν αντί μακρών θέσθε χάριν χαρίτων,
όλήκοις, πολιούχε, τεοΐς φίλοις, Αντώνιε μάκαρ,
και σώζοις πιστούς δυομενέος παγίδων".

Εν έτει σωτηρίω ,αωξ' Φεβρουαρίου ι'.

Το επίγραμμα το οποίο συνοδεύεται από την
ημερομηνία "10 Φεβρουαρίου 1860", ημερομηνία
πού προηγείται μερικούς μήνες από την ημέρα
των επίσημων εγκαινίων του ναού, που έγιναν
από τον μητροπολίτη Βέροιας Θεόκλητο την 1η
Ιουλίου του 1860, και ίσως συμπίπτει με την
ημερομηνία ολοκληρώσεως της κατασκευής του
ναού, απέδωσε έμμετρα στο βιβλίο του "Προσκύ-
νημα στα ιερά της θεοσώστου πόλεως Βεροίας" ο
Θωμάς Γαβριηλίδης:

Η μεγάλη ευεργέτις του ιερού ναού οσίου Αντωνίου, Ευδοξία Ι.
Μαλακούση.

*Δεν είναι ή Θηβαΐδα εδώ, γι' αυτό δε θ' αντικρύσεις
πιο μέσα τον Αντώνιο που εστάθη αλήθεια μέγας
για τα πολλά του θαύματα, των ασκητών ο πρώτος.
Όμως θα δεις του νεότερου πατρός ιερό και μνήμα,
του Μακεδόνα Αντώνιου, στη γη την πατρική του.
Κοίτα φωτοπερίχυντον ναού λαμπράδα, ώ ξένε,
πώς την ξανάνωσε η θερμή πίστη των Βεροιαίων.
Εμπρός, ώ φιλοπάτορες, θεοσεβείς, εμπάτε,
λαού τα πλήθη, μικρή χάρη αποθέσατε
για τις μεγάλες χάρες.
Αφάνιζε τον που μισεί τους φίλους σου, Πολιούχε,
Αντώνιε μακάριε,
κι απ' τις παγίδες του εχθρού όσους πιστεύουν σώζε.*

Στον ναό τοποθετήθηκε η λάρνακα με τα σελτά λείψανα του αγίου Αντωνίου για προσκύνηση και αγιασμό των πιστών που προσέτρεχαν, όπως προκύπτει από μαρτυρίες της εποχής, και από άλλες περιοχές, εκτός Βεροίας.

Η παλαιότερη εικόνα από αυτή τη φάση του ναού, που σώθηκε από την καταστροφή, ίσως είναι ή εικόνα της αγίας Ιερουσαλήμ και των παιδιών της, Σεκένδου, Σεκενδίκου και Κηγόρου, πού αφιερώθηκε από τον αναγνώστη Μιχαήλ Σαμαριναίο στις 28 Μαΐου του 1866, σύμφωνα με την επιγραφή που φέρει. Η εικόνα βρίσκεται σήμερα στο προσκυνητάρι δίπλα στο κιβώτιο με τα λείψανα του οσίου.

Τη νύκτα της 4ης προς 5η Φεβρουαρίου 1898 εκδηλώθηκε στο εσωτερικό του ναού φωτιά, η οποία άναψε από ένα κερί που έμεινε, από απροσεξία των τότε κανδυλαπτών, αναμμένο μπροστά στο τέμπλο. Η φωτιά επεκτάθηκε γρήγορα, καθώς ο ναός είχε πολλά ξύλινα και εύφλεκτα αντικείμενα, με ανυπολόγιστες συνέπειες. Το τέμπλο, οι εικόνες, οι πολυέλαιοι, τα πολυκάνδηλα, τα μανουάλια, τα ιερά σκεύη, τα ιερά καλύμματα, τα ιερά άμφια, ιερατικά και αρχιερατικά, οι σταυροί ευλογίας και λιτανείας, τα θυμιατά, οι επιτάφιοι, τα ιερά αρτοφόρια, τα εξαπτέρυγα, τα ιερά ευαγγέλια, τα εκκλησιαστικά βιβλία, όλα έγιναν παρανάλωμα της φοβερής φωτιάς.

Η ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΑΟΥ

Αν όμως ο ναός του πολιούχου της Βεροίας έσβησε μέσα στις φλόγες που τον έκαψαν μέσα σε

μια νύκτα, η αγάπη των Βεροιέων για τον άγιό τους δεν ήταν δυνατόν να σβήσει με μια φωτιά. Οι Βεροιείς ήθελαν να ανεγείρουν νέο οίκο στον άγιό τους, αλλά οι δυσκολίες ήταν πολλές και τις έκαναν πιο μεγάλες οι συνθήκες στις οποίες ζούσαν, υπόδουλοι στους Τούρκους.

Τη λύση στο αδιέξοδο έδωσε η αρχόντισσα Ευδοξία Μαλακούση. Με δική της επέμβαση είχαν σωθεί τα ιερά λείψανα του αγίου Αντωνίου. Με τη δική της επέμβαση έβγαλε τους συμπολίτες της από τη δύσκολη θέση. Η απόφασή της ήταν άμεση: μεταβίβασε στο ναό του αγίου Αντωνίου ένα κτήμα στο Μυλωβό, ένα στο Χουλιά, ένα στη Μπρασιάτα, το Χάνι (στο οποίο βρίσκεται η Δημοτική αγορά) και μια οικία, συνολικής αξίας 399.600 γροσίων, δηλαδή 3.700 τουρκικών λιρών. Από τα ακίνητα αυτά, που αποτελούσαν ολόκληρη την περιουσία της, πουλήθηκε αρχικά το Χάνι και η οικία, ενώ τα υπόλοιπα τα εκμεταλλεύτηκε η Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή είτε ενοικιάζοντας είτε καλλιεργώντας τα και αποκομίζοντας τα αντίστοιχα ποσά για τις ανάγκες του ναού.

Το παράδειγμά της δεν ήταν δυνατό ν' αφήσει ασυγκίνητους τους συμπατριώτες της. Όλοι έσπευσαν να προσφέρουν ό,τι είχαν για να κτισθεί ο ναός. Ο κατάλογος των ονομάτων όσων προσέφεραν από το περίσσευμα ή το υστέρημά τους είναι μακρύς και δεν ήταν λίγοι εκείνοι που έσπευσαν να προσφέρουν και την προσωπική τους εργασία για την ανοικοδόμησή του.

Για την αποκατάσταση του ναού χρειαζόταν όμως και η άδεια των τουρκικών αρχών. Με έγγραφό του προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στις 2 Μαρτίου του 1898 ο μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης ζητούσε να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες προς τις τουρκικές αρχές και τον πληροφορούσε για τις διαστάσεις του ναού, προκειμένου να εκδοθεί η σχετική άδεια. Σε λίγο μεταγενέστερη επιστολή του, στις 28 Μαΐου του 1898, ο μητροπολίτης Βεροίας απευθύνεται και πάλι προς τον Οικουμενικό πατριάρχη Κωνσταντίνο, του περιγράφει την καταστροφή όλων των ιερών κειμηλίων, αμφίων και σκευών που κάηκαν μέσα στο ναό του

αγίου Αντωνίου και ζητά την έγκρισή του για την αποστολή αντιπροσώπου της μητροπόλεως Βεροίας στο Άγιο Όρος προκειμένου να ζητήσει συνδρομή.

Όπως προκύπτει από το σουλτανικό διάταγμα του Αβδούλ Χαμίτ που εκδόθηκε στις 16/29 Νοεμβρίου του 1898 το Οικουμενικό Πατριαρχείο ζήτησε και έλαβε για λογαριασμό της μητροπόλεως Βεροίας την άδεια για την ανέγερση του νέου ναού, τα έξοδα της οποίας καλύφθηκαν από τη δωρεά της Ευδοκίας Μαλακούση.

Το σουλτανικό διάταγμα περιείχε, όπως έγραφε, "την άδεια για την αποκατάσταση της στέγης και του εσωτερικού του ευρισκομένου στη Βέροια ναού του αγίου Αντωνίου, ο οποίος είχε καεί. Το κόστος των εργασιών αποκαταστάσεως του ναού προϋπολογιζόταν σε 1500 χρυσά οθωμανικά νομίσματα", μέρος των οποίων (130.758 γρόσια) είχε εξασφαλιστεί από την πώληση των κτημάτων που είχε κληροδοτήσει η βεροιώτισσα Ευδοκία Μαλακούση, ενώ τα υπόλοιπα από τον έρανο που είχε γίνει μεταξύ των πιστών.

Τι τουρκικό φιρμάνι βεβαίωνε την ύπαρξη της αναγκαίας χρηματοδότησεως και επισήμανε ότι ο ναός "έπρεπε ν' ανακατασκευαστεί στις προϋφιστάμενες διαστάσεις του, όπως αυτές δηλώνονταν στον επισυναπτόμενο τοπογραφικό χάρτη που έδειχνε την κάτοψη του ναού. Αυτές οι διαστάσεις ήταν 34,83 μέτρα μήκος, 23,44 μέτρα πλάτος και 12,80 μέτρα ύψος". Το διάταγμα απευθυνόταν στον επαρχιακό διοικητή (βαλή) της Θεσσαλονίκης Ριζά-Πασά και στα μέλη του επαρχιακού συμβουλίου, στους οποίους και ανέθετε "να επιβλέψουν το σεβασμό αυτού του όρου" (δηλαδή της αποκαταστάσεως στις προηγούμενες διαστάσεις) "καθώς και να μην υπάρξουν οικονομικές απασθαλίες ή οποιασδήποτε μορ-

Ο Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης Κωνσταντίνος Ισαακίδης (1895-1906) που εγκαινιάσας τον ιερό ναό του οσίου Αντωνίου το 1904.

φής πίεση ή καταπίεση".

Για τη συγκέντρωση προσφορών από τους κατοίκους της Βεροίας, τα περίχωρα αλλά και άλλες πόλεις ορίστηκαν λαϊκοί και ιερείς, μεταξύ αυτών και τρεις ιερείς του ναού του αγίου Αντωνίου, ο παπά-Θωμάς, ο παπά-Μιχάλης και ο παπά-Αντώνης, σύμφωνα με τον κώδικα του ναού του αγίου Αντωνίου. Από τους κώδικες του ναού προκύπτουν και τα ονόματα όλων όσων συνεισέφεραν χρηματικά στην ανοικοδόμηση του ναού. Από την πόλη της Βέροιας συγκεντρώθηκαν 25.986, 35 γρόσια, ενώ από τα περίχωρα και τις γειτονικές πόλεις (Σιάτιστα, Κοζάνη, Κατερίνη, Νάουσα, Άγιο Όρος) συγκεντρώθηκαν 32.448, 10

γρόσια.

Η ανοικοδόμηση έγινε με την επίβλεψη των μηχανικών Ξενοφώντα Παιονίδη και Μητρέντσιου, πάνω στα σχέδια του παλαιότερου ναού, του οποίου αξιοποιήθηκαν τμήματα της τοιχοποιίας. Μεγάλο μέρος των υλικών, μάρμαρα, τσιμέντα, σίδερα, τσίγκος, γύψος, τούβλα, κεραμίδια κ.ά, μεταφέρθηκαν από τη Θεσσαλονίκη.

Η εικόνα του Παντοκράτορα στο κέντρο της οροφής αγιογραφήθηκε από το ζωγράφο Δημήτριο Αναστασίου και κόστισε 270 γρόσια. Εικόνες του τέμπλου αφιερώθηκαν από διάφορους ευλαβείς πιστούς. Σύμφωνα με τις επιγραφές που έχουν κάποιες απ' αυτές πληροφορούμεθα ότι η εικόνα της Παναγίας "εξωγραφήθη και αφιερώθη εις τον εν Βεροία ναόν του αγίου και θαυματουργού Αντωνίου του νέου υπό του Χριστοδούλου Ματθαίου, ζωγράφου Ναουσαίου, ευλαβείας ένεκεν, Εν Καρυαίς Αγίου Όρους Άθω τη α_ Μαρτίου 1900". Η εικόνα του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου ήταν δωρεά της Μαριγώς Μαλακούση, σύμφωνα με την επιγραφή: "Η παρούσα εικόν εξωγραφήθη υπό Δημητρίου Γ. Αναστασιοπούλου (Καμπανάρη) δαπάναις της κ. Μαριγώς προσκυνητρίας Μαλακούση 1902, Δεκεμβρίου 1". Η εικόνα του αγίου Μερκουρίου και της αγίας Αικατερίνης του τέμπλου αγιογραφήθηκε από τον Βεροιά Χαράλαμπο Αδάμου Γώγο με δαπάνη του Μερκουρίου Παπαϊωάννου, "εκκλησάτορος" στις 25 Μαΐου του 1904. Το ίδιο έτος, λίγο μετά τα εγκαίνια του ναού, χρονολογείται και η εικόνα του αγίου Ελευθερίου, που αγιογραφήθηκε από το Δημήτριο Αναστασιόπουλο Καμπανάρη, ο οποίος αγιογράφησε και την εικόνα του Προδρόμου, με δωρεά της Καλλιόπης Καμπιτόγλου.

Οι εργασίες ανακαίνισης του ναού ολοκληρώθηκαν το 1904 και τα εγκαίνια του ναού έγιναν στις 12 Σεπτεμβρίου. Με την ευκαιρία των εγκαίνιων τυπώθηκε στο τυπογραφείο "Αληθείας" σε μεταξωτό παραλληλόγραμμο ύφασμα φωτογραφία του ναού η οποία συνοδεύεται από εικόνα του αγίου Αντωνίου στην απάνω αριστερή γωνία και φέρει την επιγραφή "Υπέρ του εγκαινιασθησομένου ιερού ναού του εν Βεροία

Αγίου Αντωνίου του Νέου τη 12 Σεπτεμβρίου 1904" Οι μεταξοτυπίες αυτές διατέθηκαν ως αναμνηστικά της σημαντικής για τη Βέροια ημέρας στην τιμή των πέντε γροσίων. Το ποσό που συγκεντρώθηκε δόθηκε για ενίσχυση του ναού.

Ο ναός είναι μια τρίκλιτη καμαροσκεπής βασιλική με στοές στη βόρεια, νότια και δυτική πλευρά. Στην ανατολική πλευρά φέρει τρεις κόγχες, μία στο κέντρο, του ιερού Βήματος και από μία στις απολήξεις των δύο κλιτών, που σχηματίζουν την πρόθεση και το διακονικό.

Τα πλαϊνά κλίτη, καμαροσκεπή κι αυτά, χωρίζονται από το κεντρικό με δύο σειρές πεσσών, ενώ η οροφή επεκτείνεται μέχρι και επάνω από τη δυτική στοά. Ο ναός διαθέτει στη βόρεια, νότια και δυτική πλευρά υπερώο. Το αρχικό τέμπλο ήταν κτιστό με πολλά διακοσμητικά στοιχεία, που είχαν το σχήμα παραστάδων επιστεμμένων με επίκρανα δωρικού τύπου.

Στο βορειοδυτικό τμήμα του κεντρικού κλίτους κατασκευάστηκε κιβώριο, μέσα στο οποίο φυλάσσονταν τα λείψανα του αγίου Αντωνίου. Μια φωτιά που εκδηλώθηκε στο κιβώριο την 1η Μα_ου 1907, και για την οποία πληροφορούμεθα από σημείωμα του μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Αποστόλου, δεν επεκτάθηκε.

Πολύ σημαντική είναι η ημικυκλική εικόνα του οσίου Αντωνίου που τοποθετήθηκε πάνω από την κύρια (δυτική) είσοδο του ναού. Μετά από πρόσφατο καθαρισμό της έγινε δυνατή η ανάγνωση της επιγραφής της που φέρει τη χρονολογία 1810 και αναφέρει το όνομα του μητροπολίτη Βεροίας Χρυσάνθου. Στο κέντρο της εικόνας παρουσιάζεται ο όσιος ολόσωμος και μετωπικός, κατά τη συνήθη στάση των οσίων, κρατώντας στο δεξί χέρι ένα σταυρό και στο αριστερό ένα ειλητάριο. Σύμφωνα με τη μεταγραφή του Θ. Γαβριηλίδη στο ανοικτό ειλητάριο διαβάζουμε τη φράση (σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς τόνους) "προ οφθαλμών έχε τον φόβον του Θεού ίνα φύγει την απέραντον ζ...". Στο κάτω μέρος της παραστάσεως του αγίου, υπάρχει η ακόλουθη επιγραφή, που επιβεβαιώνει τη χρονολογία (κατά τη μεταγραφή του Θ. Γαβριηλίδη): "Αρχιερατεύοντος παναγιωτάτου μητροπολίτου κυρίου κυ-

ρίου Χρυσάνθου και επιτρο-
πέυοντος (;) του τιμοτάτου (;)
αντωνίου (;) Μ...ου εν έτει 1810
μηνί ιουλίου ι'".

Η μορφή του οσίου περιστοι-
χίζεται από εννέα μικρότερες
παραστάσεις μέσα σε πλαίσιο,
οκτώ από τις οποίες (δεξιά και
αριστερά) απεικονίζουν σκηνές
από τη ζωή και την κοίμησή του,
ενώ αυτή που βρίσκεται κάτω
απ' τα πόδια του παριστάνει
τους επτά Μακκαβαίους, τη μη-
τέρα τους Σολομονή και το δά-
σκαλό τους Ελεάζαρο.

Στις πρώτες δεκαετίες του
20ου αιώνα ο ναός, γράφει ο
Στ. Ζάχος, παλαιός επίτροπος
του ναού του αγίου Αντωνίου,
"ήταν αθέατος, γιατί περιεβάλ-
λετο από ερειπωμένες οικοδο-
μές και μόνον τρεις πόρτες επέ-
τρεπαν την είσοδο στο προαύ-
λιο των πεζών. Από την πιο με-
γάλη προς την πλατεία πόρτα,
για να περάσει τροχοφόρο για
τις ανάγκες του ναού, έπρεπε ο
κανδυλανάπτης που έμενε πά-
ντα εκεί, να ξεκλειδώσει τις βα-
ρειές αλυσίδες και έτσι να ελευ-
θερώσει την είσοδο. Δεξιά της πόρτας ήταν το
σπίτι της Ευδοξίας Μαλακούση και αριστερά το
διώροφο ηγουμενείο, στον κάτω όροφο ήταν το
γραφείο του ναού, η αίθουσα δεξιώσεων, η απο-
θήκη κηρού και πιο μέσα το κηροπλαστείον από
αγνό κηρί για τις ανάγκες του ναού. Ο άνω
όροφος εχρησιμοποιείτο ως ημιγυμνάσιον το
1946, ως γραφείον της 10ης Μεραρχίας και
μετέπειτα ως γραφεία διαφόρων σωματείων.
Πιο πέρα μια βρύση με δύο μπρούντζινους κρου-
νούς και πιο μέσα ανθόκηπος.

Αργότερα επίτροποι με ρεαλιστικές ιδέες κα-
τεδάφισαν τα ερειπωμένα κτίρια, δημιούργησαν
το πάρκο, κατασκεύασαν τα δύο κωδωνοστάσια
και κατά το έτος 1930 ηλεκτροφώτισαν τον Ναόν,

Εικόνα του οσίου Αντωνίου του νέου από το υπέρθυρο του ιερού ναού.
Αρχιερατευνόντος Μητρ. Χρυσάνθου (είτα Οικουμενικού Πατριάρχου),
1810 ΙΟΥΛΙΟΥ 1.

και έτσι ο Ναός σήμερα ευρίσκεται θεατός από
όλες τις πλευρές".

Η ζωντανή περιγραφή του Στ. Ζάχου μας δίνει
μια ανάγλυφη εικόνα του περιβάλλοντος χώρου
του ναού, ο οποίος στα χρόνια που μεσολάβησαν
με τις προσπάθειες πολλών βελτιώθηκε σημαντι-
κά, έτσι ώστε ο ναός ν' αναδειχθεί πραγματικά.

Δεινοπαθήματα Ναουσαίων κατά την περίοδο της επανάστασης των νεοτούρκων(1910)

του Παύλου Πυρινού

Η είδηση της επανάστασης των νεοτούρκων και της προκηρύξεως συντάγματος έγινε δεκτή στη Μακεδονία με ειλικρινή ανακούφιση.

Το καθεστώς των αυθαιρεσιών και καταπιέσεων του σουλτάνου φαινόταν να ανήκει στο παρελθόν πια, αν πίστευε κανείς τις διακηρύξεις των νεοτούρκων και τις επαγγελίες τους περί ισονομίας και ισότητας όλων των λαών της αυτοκρατορίας, και ιδιαίτερα της ταραγμένης μακεδονικής χώρας. Αυτό τουλάχιστον ήταν η πρώτη εντύπωση.

Για την ώρα φάνηκε ότι όλα τελείωσαν. Τελείωσε και ο αγώνας των ελλήνων για τον μη εκβουλγαρισμό από τη βουλγαρική προπαγάνδα και τη βία των κομητατζήδων.

Άρχισε η φαινομενική εγκατάλειψη του αγώνα από τα διάφορα ανταρτικά σώματα.

Πλην όμως, λιγότερο πρόθυμοι να εγκαταλείψουν τον αγώνα φάνηκαν οι έλληνες οπλαρχηγοί. Δεν πίστευαν ότι οι νεότουρκοι ήταν ειλικρινείς στις διακηρύξεις τους, αλλά ακόμη και αν ήταν, δεν είχαν την δυνατότητα να εφαρμόσουν όσα επαγγέλονταν. Είχαν δίκιο.

Για τον λόγο αυτό πολλά ελληνικά σώματα δεν παραδόθηκαν και εισήλθαν κρυφά στην Ελλάδα. Το ίδιο συνέβη και με τα όπλα: τα παλαιότερα μόνον παραδόθηκαν στις τουρκικές αρχές, ενώ τα νεώτερου τύπου αποθηκεύτηκαν σε ασφαλή μέρη για το ενδεχόμενο νέου γύρου συγκρούσεων στην Μακεδονία.

Τον Απρίλιο του 1909 εκθρονίστηκε ο σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ. Ο διάδοχός του Μεχμέτ Ρεσίτ (Μωάμεθ Ε΄) ήταν δέσμιος και υποχείριος των νεοτούρκων.

Από δω και στο εξής άλλαξε ριζικά και η πολιτεία των νεοτούρκων επαναστατών. Εγκαταλείφθηκε η αρχική ιδέα περί ελευθερίας, ισονομίας και ισότητας των πολιτών όλων των εθνικοτήτων και υιοθετήθηκε η πολιτική του εκτουρκισμού της αυτοκρατορίας. Απαγορεύτηκε η οπλοφορία και σχηματίστηκαν ειδικά καταδιωκτικά τάγματα.

Ένα τέτοιο απόσπασμα στρατού με αξιωματικούς, την 11ην Ιουλίου 1910, μετέβη στην ηρωική Νάουσα για τον αφοπλισμό και παράδοση των όπλων από τους κατοίκους της.

Για τον σκοπό αυτό, ένας αξιωματικός του αποσπάσματος, σύμφωνα με το έγγραφο (επιστολή) που στάλθηκε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και περιέχεται στον υπ' αριθμ. Κώδικα της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας (.σ. 224.224), αφού κάλεσε τον πρόεδρο του Λαϊκού Συνδέσμου, Κωνσταντίνο Χατζή Μαλούση, τον διέταξε να συγκεντρώσει τους κατοίκους της Ναούσης στο Νηπιαγωγείο, στις 9 το βράδυ, για να τους μιλήσει για πράγματα που αφορούσαν το κοινό πολύ.

Την ίδια εντολή διεβίβασε και στους Μουχτάρηδες της Νάουσας.

Στο κατάμεστο Νηπιαγωγείο μίλησε ο ίδιος αξιωματικός περί της συναδελφώσεως όλων των

οθωμανικών φυλών και κατέληξε στο ζητούμενο, την παράδοση των όπλων.

Η εντολή ήταν, εντός μιας ώρας, να παραδώσουν όλα τα όπλα που είχαν οι Ναουσαίοι επί ποινή εφαρμογής των σκληροτέρων ποινών. Με την επέμβαση, όμως, του Κωνσταντίνου Χατζή Μαλούση, η προθεσμία παρατάθηκε μέχρι της 11ης πρωινής ώρας της Δευτέρας.

Για τον εκφοβισμό των κατοίκων της Ναούσης, φυλακίστηκαν οι πρόκριτοι: Σπύρος Λαναράς, Γεώργιος Τσίτσης, Αντώνιος Τσίτσης, Γεώργιος Τσιλητσιάμπας, Θωμάς Ζαρκάδας και Πέτρος Ευθυμίου.

Ο ανώτατος αρχηγός του αποσπάσματος, Χαμήτ Βέης, με φοβερές απειλές, είπε, ότι έχει το δικαίωμα να δειρεί, να φυλακίσει, να εξορίσει και εν ανάγκη και την πόλη ολόκληρη σε φλόγες να παραδώσει μόνο και μόνο να τους εξαναγκάσει να παραδώσουν τα όπλα.

Επειδή δεν ικανοποιήθηκε η επιτροπή από τον ρυθμό και την ποσότητα παράδοσης των όπλων, κάλεσαν άλλους 24 πολίτες Ναούσης και τους φυλάκισαν.

Εν τω μεταξύ ξυλοκοπήθηκαν άγρια οι: Θωμάς Ζαρκάδας, Γεώργιος Πράπας, Γεώργιος Τσιλητσιάμπας και Πέτρος Ευθυμίου.

Τα μεσάνυχτα (13-7-1910), στις 3 η ώρα, οδηγήθηκαν στον στρατώνα, από τους φυλακισθέντες προκρίτους, οι: Γεώργιος Τσίτσης και Σπύρος Λαναράς.

Μετά από λίγη ώρα, ακούστηκαν κλάματα (οιμωγές) ανθρώπων που ξυλοκοπούσαν, με σκοπό να τρομοκρατήσουν τους Ναουσαίους. Στη συνέχεια ξυλοκόπησαν τον Δαμιανό Μπίλη και τον Ιωάννη Λόγγο.

Ακόμη, κάλεσαν τον Κωνσταντίνο Χατζή Μαλούση και τον οδήγησαν ενώπιον του προέδρου της επιτροπής αφοπλισμού, Χαμήτ Βέη, ο οποίος, αφού τον επετίμησε, τον χαστούκισε.

Η ηρωική πόλη της Νάουσας πολιορκήθηκε και οι κάτοικοί της δεινοπάθησαν, πλην όμως,

δεν υπέκυψαν στα βασανιστήρια των τούρκων για την παράδοση των όπλων.

Ηρωίδες, Ναουσαίες, την Τετάρτη, 14-7-1910, 11 τον αριθμό μετέβησαν σιδηροδρομικώς, στην Θεσσαλονίκη και επέδωσαν διαμαρτυρία στη Νομαρχία, ζητώντας την σωτηρία των κατοίκων της πόλεως Ναούσης.

Επίσης έστειλαν τηλεγραφική διαμαρτυρία στο Πατριαρχείο.

Το απόγευμα της ίδια ημέρας αποφυλακίστηκαν από τους πρόκριτους οι: Γ. Τσίτσης, Σπύρος Λαναράς, Δαμιανός Μπίλης και Ιωάννης Λόγγος και οι λοιποί καθώς και οι ξυλοκοπηθέντες: Θωμάς Ζαρκάδας, Πέτρος Ευθυμίου και Γεώργιος Τσιλητσιάμπας, Γεώργιος Πράπας και Θωμάς Βαταντζής, οι οποίοι νοσηλεύονται σε Νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης.

Τελικά συγκεντρώθηκαν 150 όπλα. Τέτοιο πανικό και τέτοια τρομοκρατία επέβαλαν στους κατοίκους της Ναούσης οι Τούρκοι που αδυνατεί να περιγράψει -σε επιστολή αναφορά της- η Ιερά Μητρόπολη Βεροίας προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Δυστυχώς δεν αναγράφονται στην επιστολή-αναφορά τα ονόματα των 11 γυναικών που πήγαν στη Θεσσαλονίκη για την σωτηρία της πόλεως και των κατοίκων της.

Πιστεύω ότι θα ήταν γυναίκες των προκρίτων της Ναούσης, άξιες κάθε ενθύμησης και θαυμασμού, όπως και η αξιοθαύμαστη ιστορία της ηρωικής Νάουσας.

Από το γεγονός αυτό, φαίνονται καθαρά οι σκοποί της επαναστάσεως των νεοτούρκων περί της ισονομίας και ισότητας όλων των λαών της αυτοκρατορίας...

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΤΗΣ ΗΤΤΑΣ

του Βλάση Αγτζίδα
Διδάκτορος της Ιστορίας του Α.Π.Θ.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος εξέφρασε την προσπάθεια για την εθνική ολοκλήρωση του ελληνισμού, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις της εποχής του. Προώθησε σε μεγάλο βαθμό την επίλυση του Ανατολικού Ζητήματος με βάση τα συμφέροντα των Ελλήνων. Η Συνθήκη των Σεβρών αναγνωρίζεται ως ένα προσωπικό κατόρθωμα. Όμως η τελική συμβολή του στη απόπειρα χειραφέτησης των Ελλήνων της καθ' ημάς Ανατολής είναι αρνητική. Ο Βενιζέλος της ήττας αποτελείται από ένα σύνολο αποφάσεων και πράξεων που αύξησαν τις προϋποθέσεις της μικρασιατικής καταστροφής και οδήγησαν στην περιθωριοποίηση των ελληνικών προσφυγικών πληθυσμών.

Ξεκινώντας το μικρασιατικό εγχείρημα, ο Βενιζέλος έκανε δύο βασικά λάθη: τοποθέτησε κατ'αρχάς ως αρμοστή στη Σμύρνη τον Στεργιάδη, άνθρωπο των Βρετανών, ο οποίος υπήρξε ο κακός δαίμονας των Μικρασιατών και παρόλες τις εκκλήσεις τους για αντικατάσταση, επέμενε στην αρχική του απόφαση, την οποία -όπως περιέργως- αποδέχτηκαν και σεβάστηκαν οι βασιλικοί διάδοχοι του. Το δεύτερο βασικό λάθος του υπήρξε η υποτίμηση του ποντιακού κινήματος, ενός δυναμικότερου ελληνικού ένοπλου και πολιτικού κινήματος που δρούσε στη βόρεια Μικρά Ασία και απειλούσε άμεσα τις γραμμές εφοδιασμού των Κεμαλικών. Αντιτάχθηκε καταρχάς στο αίτημα των Ελλήνων του Πόντου για δημιουργία δεύτερου ελληνικού κράτους στις νοτιοανατολικές ακτές της Μαύρης θάλασσας για να συναντήσει τη σφοδρή αντίδραση των ποντιακών οργανώσεων. Σφοδρή ήταν επίσης και η αντίδραση της Εθνοσυνέλευσης του Πόντου που έδρευε στο Βατούμι, ενώ ο μητροπολίτης Χρυσάνθος χαρα-

Προσωπογραφία Ελευθερίου Βενιζέλου (Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ-Τσοίτα, Μέτσοβο)

κτήρισε τον Βενιζέλο "απληροφόρητο στο ζήτημα του Πόντου." Στη συνέχεια, το καλοκαίρι του 1920, ο Βενιζέλος θα λάβει τις εκθέσεις των Σταυριδάκη και Καθενιώτη, με τις οποίες προτρέπεται να αποδεχτεί αμέσως τα ποντιακά αιτήματα. Ο Βενιζέλος άλλαξε για άλλη μια φορά στάση και ανακοίνωσε στο Βρετανό πρωθυπουργό Λόιτ Τζορτζ το σχέδιό του για επέμβαση στον Πόντο με στόχο τη δημιουργία ελληνικού κράτους εκεί. Ήταν όμως πολύ αργά! Στην Ελλάδα άρχισε η προεκλογική περίοδος. Οι βασιλικοί διάδοχοι του Βενιζέλου δεν είχαν καμιά άποψη για τον Πόντο και αγνόησαν ολοκληρωτικά τις ποντιακές προτάσεις, ενώ ο Κεμάλ Ατατούρκ

ολοκληρώνει τη γενοκτονία του εναπομείναντος ελληνικού πληθυσμού.

Το τραγικότερο όμως λάθος του Βενιζέλου ήταν η προκήρυξη εκλογών εν μέσω πολέμου, χωρίς να υπάρχει καμιά τέτοια υποχρέωση. Στις 14 Νοεμβρίου 1920 στην κυβέρνηση ανέβηκε η αντιβενιζελική φιλοβασιλική παράταξη με τις ψήφους των κουρασμένων από τους πολύχρονους πολέμους Παλαιοελλαδιτών, των Τούρκων της Μακεδονίας, των Εβραίων, των Βουλγαροφρόνων και των άλλων εθνικών μειονοτήτων. Οι αντιβενιζελικοί πολιτεύτηκαν με αντιπολεμικά συνθήματα, συγκροτώντας μια ανίερη συμμαχία με τους Ελλαδίτες κομμουνιστές. Η τεράστια ευθύνη του Βενιζέλου ήταν ότι παραγνώρισε την αναγκαία προϋπόθεση για την εθνική ολοκλήρωση: Τον έστω και με τη βία εξαναγκασμό της Παλαιάς Ελλάδας να πάρει μέρος στην προσπάθεια και να καταβάλει τις απαιτούμενες θυσίες. Όπως γράφει ο Γ. Βεντής: «Διότι η πλειοψηφία του λαού της Παλαιάς Ελλάδας, συστηματικώς εξαπατηθείσα, παραγνώριζε κατά βάση την πραγματικότητα... Δύο το πολύ εκατομμύρια προσώπων του παλαιού κράτους έκριναν την τύχη έξη εκατομμυρίων Ελλήνων των Νέων Χωρών και του αλύτρωτου Γένους.»

Στα μεγάλα ιστορικά αινίγματα εντάσσονται τα κίνητρα του Βενιζέλου για προκήρυξη εκλογών. Οι οπαδοί του υποστηρίζουν ότι πίστευε πως θα κερδίσει, ως επιβράβευση για τις μεγάλες επιτυχίες που κατάφερε στο διπλωματικό τομέα. Οι αντίπαλοι του ισχυρίζονται ότι ήταν μια συνειδητή απόφαση για εύσχημη αποχώρηση από την πολιτική σκηνή, ώστε να απεχδυθεί από κάθε ευθύνη πιθανής κακής εξέλιξης στο μικρασιατικό.

Ο Νίκος Καζαντζάκης, συνεργάτης του Βενιζέλου, σε επιστολή του το Δεκέμβριο του 1921, υποστηρίζει ευθέως ότι έκανε τις εκλογές γνωρίζοντας ότι θα τις χάσει. Γράφει: «Άνθρωπος που μ' επανάσταση κατάλαβε την αοχή και δικτατορικώς εκυβέρνησε τόσα χρόνια, Πώς; και Γιατί; θυμήθηκε το σύνταγμα και ενήργησε εκλογές αφού τόξερε πώς θα χάσει.» (Αρχείο Κώστα Τριαρίδη).

Η εκτίμηση του Καζαντζάκη ισχυροποιείται με τη στάση Πόντιου Πιλάτου που κράτησε ο Βενιζέλος απέναντι στη Μικρασιατική Άμυνα -την οργάνωση των Ελλήνων της Ιωνίας- η οποία τον κάλεσε να μπει επικεφαλής ενός κινήματος σωτηρίας του μικρασιατικού ελληνισμού. Δεν αποδέχτηκε τον προτεινόμενο ρόλο, απέφυγε να συμβουλευσει τους Μικρασιάτες για το σκόπιμο της ένοπλης αντιμετώπισης στην περίπτωση επαναφοράς του τουρκικού καθεστώτος στη Σμύρνη και το πλέον τραγικό: τους ζήτησε να απευθυνθούν στον αρμοστή Αριστείδη Στεργιάδη. Όπως έγραψε ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος στην τελευταία επιστολή του στον Ελευθέριο Βενιζέλο, λίγο πριν την είσοδο των τουρκικών στρατευμάτων στην πόλη: «...Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, το ελληνικό κράτος αλλά και σύ-

Ανοιξη του 1921 στη Μικρά Ασία. Στρατόπεδο Ευζώνων σε ώρα αναπαύσεως (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

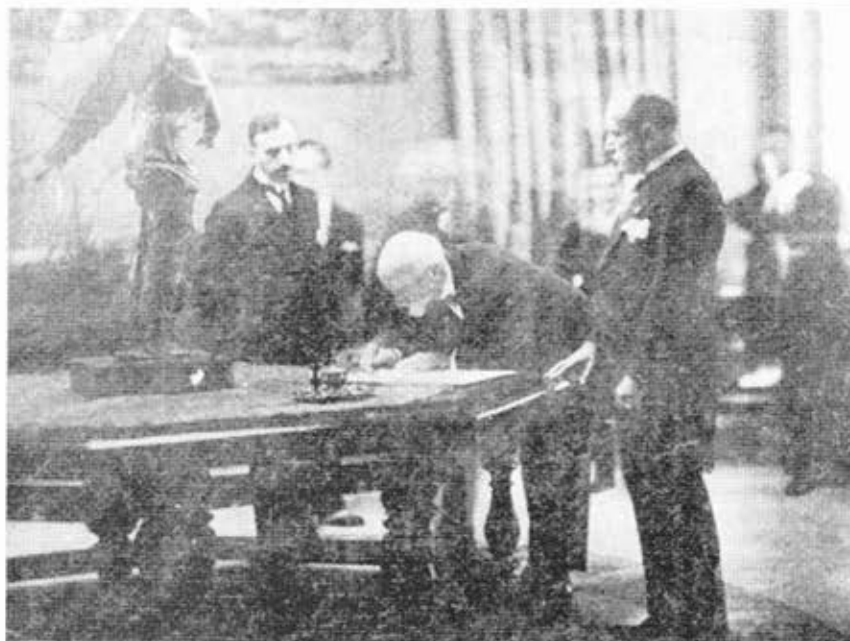
μπαν το ελληνικό έθνος, καταβαίνει πλέον εις τον Αδην, από του οποίου καμμία πλέον δύναμις δεν θα δυνηθή να το αναβιβάσει και να το σώση. Της αφάνταστου ταύτης καταστροφής βεβαίως αίτιοι είναι οι πολιτικοί και προσωπικοί σας εχθροί, πλην και υμείς φέρετε μέγιστον της ευθύνης βάρος...”

Η Ανατολική Θράκη

Ως αποτέλεσμα της ήττας στο μικρασιατικό μέτωπο ξέσπασε το Σεπτέμβριο του 1922 η επανάσταση του Στρατού και του στόλου εναντίον της κυβέρνησης Γούναρη, με επικεφαλής το συνταγματάρχη Ν. Πλαστήρα.

Η ανατροπή της βασιλικής κυβέρνησης και η παρουσία ισχυρού ελληνικού στρατού στην Ανατολική Θράκη δημιούργησε ελπίδες ότι η καταστροφή δεν θα ήταν πλήρης. Οι μεγάλες δυνάμεις είχαν όμως αποφασίσει την παράδοση της στους Κεμαλικούς. Ο Ελ. Βενιζέλος, τον οποίο οι επαναστάτες κάλεσαν να αναλάβει τη διακυβέρνηση είχε ήδη αποδεχτεί την άποψη της Αντάντ για την Ανατολική Θράκη. Έτσι, συνέδεσε την επιστροφή του στην κυβέρνηση με την αποδοχή της Γαλλοβρετανικής άποψης από τους επαναστάτες. Στο τηλεγράφημα προς τους επαναστάτες έγραφε: “Η απώλεια της Ανατολικής Θράκης ήταν καταστροφή ανεπανόρθωτος... εφόσον αι Δυνάμεις απεφάσισαν την απόδοσίν της εις την Τουρκία. Η κυβέρνηση είναι ανάγκη τάχιστα να χαράξη την πολιτικήν της. Εάν η πολιτική αυτή περιλαμβάνη την απόφασιν να κρατήσωμεν την Θράκην και εναντίον της γνώμης των πρώην συμμάχων μας, αι θερμαί μου ευχαί θα συνοδεύουν τον αγώνα τούτον του Έθνους, αλλά ευρίσκομαι εν τοιαύτη περιπτώσει εις την θλιβεράν ανάγκην να αρνηθώ την αποδοχήν της τιμητικής εντολής όπως αντιπροσωπεύσω την χώραν εις το εξωτερικόν.”

Έτσι έγινε αποδεκτή η συμφωνία των Μουδωνίων και τα μεσάνυχτα της 1ης/14ης Οκτωβρίου

Στις 23 Σεπτεμβρίου του 1928, στη Ρώμη, ο Βενιζέλος υπογράφει το Ελληνοϊταλικό σύμφωνο Φιλίας. Πλάι του ο Μπενίτο Μουσολίνι (φωτ. Μουσείο Ε.Κ.Βενιζέλος, Δήμου Αθηναίων)

1922 ο ελληνικός στρατός άρχισε να αποχωρεί από την Ανατολική Θράκη, ακολουθούμενος από 250.000 νέους πρόσφυγες. Η Ελλάδα δεν έκανε ούτε το ελάχιστο για να διατηρήσει τον έλεγχο της σ' αυτή την βασική περιοχή του ελληνισμού, ενώ είναι βέβαιο ότι ούτε τα κεμαλικά στρατεύματα μπορούσαν να διασχίσουν τον Ελλήσποντο και τα Δαρδανέλλια, ούτε η Αντάντ να υποχρεώσει στρατιωτικά την Ελλάδα να αποχωρήσει. Η παράδοση της Ανατολικής Θράκης αποτελεί μια από τις πλέον λευκές σελίδες της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Η Λωζάννη και αντιπροσφυγική συμπεριφορά

Ο Βενιζέλος έχει ήδη μετατραπεί σε ένα κλασσικό Παλαιοελλαδίτη πολιτικό. Τίποτα πια δεν θυμίζει το Βενιζέλο της κρητικής επανάστασης. Το μόνο του μέλημα είναι τα κρατικά συμφέροντα, όπως αυτός τα ερμηνεύει, ανεξαρτήτως αν γι' αυτό πρέπει να θυσιάσουν ελληνικοί πληθυσμοί. Αγνοώντας πλήρως τους πρόσφυγες και τις οργανώσεις τους υπέγραψε το 1923 στη Λωζάννη την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών -“μετανάστευση” ονομάσθηκε στα επίσημα

κείμενα- και στη συνέχεια αποδύθηκε σε μια προσπάθεια μη αποζημίωσης των προσφύγων με βάση τις πραγματικές τους περιουσίες που εγκατέλειψαν στους γενέθλιους χώρους τους. Ειδικά στην εκλογική του περιφέρεια εγκατέστησε πολύ λιγότερους πρόσφυγες από τους μουσουλμάνους που είχαν απελαθεί στην Τουρκία. Ο λόγος ήταν προφανής: Οι περιουσίες των μουσουλμάνων που δικαιοματικά θα έπρεπε να μοιραστούν στους πολλαπλάσιους πρόσφυγες, χρησιμοποιήθηκαν από την εκλογική του πελατεία. Στη συνέχεια και με μεσολαβητή τον Ιταλό δικτάτορα Μουσολίνι, ο Βενιζέλος υπογράφει το 1930 την "Ελληνοτουρκική συνθήκη φιλίας, ουδετερότητας και διατιθείας" παρά την έντονη αντίδραση των προσφύγων, τους οποίους απείλησε με διώξεις, με το γνωστό Ιδιώνυμο. Για να δείξει επί πλέον τα αισθήματα του προς την Τουρκία, ο Βενιζέλος προτείνει τον Κεμάλ Ατατούρκ για Νόμπελ Ειρήνης. Οι μεγάλοι χαμένοι της ελληνοτουρκικής προσέγγισης ήταν οι πρόσφυγες. Οι περιουσίες τους ισοψηφίστηκαν, παρότι δεκαπλάσιας αξίας, με αυτές των μουσουλμάνων που ανταλλάχθηκαν. Με τον τρόπο αυτό το ελληνικό κράτος πλήρωσε τις πολεμικές αποζημιώσεις προς την Τουρκία.

Η αντιπροσφυγική συμπεριφορά του Βενιζέλου συνεχίστηκε με την απαγόρευση καθόδου στην

Ελλάδα, το 1930, των προσφύγων με ελληνική υπηκοότητα από το μικρασιατικό Πόντο, που είχαν καταφύγει στη Σοβιετική Ένωση και υπόκειντο των διατάξεων της συνθήκης της Λωζάννης. Η συμπεριφορά της ελληνικής κυβέρνησης και του Ελ. Βενιζέλου καταγγέλθηκε ως αντισυνταγματική τον Ιανουάριο του 1931 από τη γενική συνέλευση του Σωματίου των εκ Ρωσίας Ελλήνων και χαρακτηρίστηκε "σκληρή, παράνομη, αντεθνική και απάνθρωπη". Ζήτησαν επίσης να αναλάβει η Ελλάδα την υποστήριξη των δικαιωμάτων των Ελλήνων της Ρωσίας και να ζητήσει αποζημιώσεις για τις τεράστιες ελληνικές περιουσίες που είχαν δημεύσει οι σοβιετικοί. Η άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης είχε τραγικές επιπτώσεις στους Έλληνες που κατοικούσαν στη Σοβιετική Ένωση. Εμφανίστηκαν περιπτώσεις άρνησης έκδοσης διαβατηρίων από την Ελληνική Πρεσβεία σε πρόσφυγες που ήταν από εκτόπιση στη Σιβηρία ή στην Κεντρική Ασία. Η πολιτική αυτή εγκλώβισε στη Σοβιετική Ένωση, δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες από το μικρασιατικό Πόντο. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που η ελληνική εθνότητα θρήνησε τόσο μεγάλο αριθμό (50.000) θυμάτων την περίοδο των μεγάλων σταλινικών διώξεων του 1937-1938.

Η Ελληνική αντιπροσωπεία στη διεθνή διάσκεψη της Λωζάννης το Νοέμβριο του 1922

Η ημέρα των Θεοφανίων στη Νάουσα του 1949 Βιβή Βαράγκα: Από το βουνό με τους αντάρτες, πρόσφυγας στην Τσεχοσλοβακία

Της Λευκής Σαμαρά

Ήταν βραδιά των Φώτων το 1949 όταν έγινε στην Νάουσα το δεύτερο χτύπημα από τους αντάρτες. Το πρώτο χτύπημα ήταν λίγο πριν τα Χριστούγεννα του 1948.

Το σπίτι της Ευγενίας Γουτιάνου (Βιβή Βαράγκα μετά) ήταν στα προσφυγικά, λίγο έξω από την πόλη, πέρα στην περιοχή Κούλα, πάνω απ' την Αγια-Παρασκευή και γύρω-γύρω ήταν όλο μπαξέδια.

“Τον αδελφό μου, τον είχαν αρπάξει οι παρταλάδες στην κατοχή και μάθαμε πως τον κατακρεούργησαν. Επίσημα, όμως ακόμα και σήμερα θεωρείται αγνοούμενος..

Ήταν ένα πολύ ήσυχο και καλό παιδί, που είχε το ραφείο του πάνω στον Νέο Δρόμο” (σημερινή οδός Χριστοδούλου Λαναρά) θυμάται και το αφηγείται με πόνο στην Οδύσσεια της, η Ευγενία Φυτιάνου-Βαράγκα.

“Το πένθος όπως καταλαβαίνετε στο σπίτι μας ήταν πολύ βαρύ και σε αυτό ήρθε να προστεθεί το βράδυ των Θεοφανίων και η δική μου αρπαγή από τους αντάρτες.”

Τα προσφυγικά, ήταν και τα πρώτα σπίτια στα οποία μπήκαν να στρατολογή-

σουν οι αντάρτες νέους, για να τους πάρουν μαζί τους στο βουνό...

Μας μάζεψαν πολλούς Ναουσαίους, κορίτσια και αγόρια και περπατώντας νύχτες, μέσα στην παγωνιά του Γενάρη μας πήγαν στα έμπεδα (τόπος στους οποίους έντυναν τους στρατολογούμενους με στρατιωτικές στολές) που ήταν στο Πλατύ και τις Καρυδιές στην Πρέσπα, και από εκεί μας βάλανε στην Αμυντική Γραμμή στο Βίτσι..

Ήμουν α είκοσι χρονών κοπέλα, δούλευα μοδί-στρα και δεν ήξερα ούτε από όπλα ούτε από

Φωτογραφία στο βουνό. Η Βιβή Φυτιάνου ανάμεσα σε δυό συναγωνίστριες.

μάχες, με βάλανε, όμως σφήνα στην πρώτη γραμμή ανάμεσα από το Λούγκι και την Πελαγότα. Με τους στρατιώτες μιλούσαμε και εγώ, μάλιστα τους τραγουδούσα και γιαυτό γύρευαν όλο την ναουσαία να τους τραγουδήσει.

Ήμασταν μόλις μια ώρα έξω από το αλβανικό έδαφος, όταν άρχισαν να μας χτυπούν, από ψηλά με αεροπλάνα και μυδραλιοβόλα. Εμείς βρισκόμασταν μέσα σε μια χαράδρα, και τα αεροπλάνα μας είχαν παγιδέψει και μας πυροβολούσαν συνεχώς.

Κάποια στιγμή, όταν μας τραβούσαν πίσω για οπισθοχώρηση, ένιωσα ένα τσάκ, κάπου απάνω μου, κοντά στο πρόσωπό μου, αλλά δεν έδωσα σημασία, ούτε κατάλαβα αν είχα πάθει τίποτα. Όταν κάπου σταματήσαμε, με κοιτάζει ο συνταγματάρχης του ΕΛΑΣ Σοφιανός και μου λέει: "Βιβή τραυματίστηκες!". Χωρίς να πονώ, άρχισα να τσιρίζω, αχ-αχ, και να κλαίω από την τρομάρα μου.

Μην φωνάζεις, μου λέει καλοσυνάτα ο Σοφιανός, εμείς θα σου το επιδέσουμε το τραύμα, αλλά εσύ να σκέφτεσαι πως το μετάλλιο της ανδρείας το έχεις στο πρόσωπό σου και δεν θα σε ξεχάσουνε ποτέ (Άσχετα αν μετά όλοι με ξεχάσαν...).

Πράγματι με επέδεσαν καλά, αλλά με άφησαν εκεί στην χαράδρα, στην νεκρή ζώνη και έφυγαν όλοι οι γεροί για την Αλβανία, αφού μου υποσχέθηκε ο καπετάνιος πως το βράδυ θα γυρίσουν να με πάρουν.

Έμεινα εκεί πάνω από είκοσι τέσσερις ώρες, κάτω στο έδαφος, τραυματισμένη, μέχρι να έρθει μια ομάδα ανταρτών να μας δουν και να πάρουν μαζί τους τραυματίες.

Ο Σοφιανός ήξερε πως τα χέρια και τα πόδια μου ήταν γερά και όταν του ανέφεραν πως δεν με βρήκαν, υπέθεσε πως περπάτησα και απομακρύνθηκα από το μέρος που με άφησαν, γι αυτό, έβαλε ένα αντάρτη πάνω σε ένα άλογο να με ψάξει.

Εγώ ήμουν αψιμένη, παγωμένη, φοβερά αδύναμη από την πορεία και την αιμορραγία του τραύματος μέσα σε ένα χαντάκι, σχεδόν αναίσθητη.

Φωτο του βουνού. Από αριστερά η Ευγενία (Βιβή) Φυτιάνου

τη.

Έψαξε ο αντάρτης πολύ ώρα, πάνω-κάτω, αλλά ήταν αδύνατο να με εντοπίσει.

Κόντευε να ξημερώσει και έπρεπε να φύγει για να μην τον δει ο στρατός.

Όπως γύρισε το άλογο για πίσω, μέσα στην ατυχία μου, είχα την τύχη, αυτό να με πατήσει, με τα πόδια του και εγώ μούγκρισα από τον μεγάλο πόνο.

Τότε ο αντάρτης κατέβηκε από το άλογο και αφού με εντόπισε, μου είπε πως δεν μπορούσε εκείνη την ώρα να με πάρει μαζί του, γιατί είχε ξημερώσει, αλλά θα ερχόταν να με πάρει το βράδυ, μόλις έφευγε ο ήλιος.

Με παίρνει και με ανεβάζει σε έναν αλβανό τζιομπάνο, γέρο, που μουρμούριζε κάτι αρβανίτικα και με αφήνει εκεί να περιμένω. Δεν ήρθαν να με πάρουν αμέσως, αλλά ο τζιομπάνος άρμεγε τα πρόβατα, μου άνοιγε με τα χέρια του το στόμα και μου έριχνε μέσα γάλα ζεστό. Αυτό για μένα ήταν μια μεγάλη ανακούφιση σαν ένα δώρο από

τον Θεό. Έτσι άνοιξαν τα μάτια μου και ο αγαθός άνθρωπος χάριξε.

Το βράδυ με πήραν και με πήγαν σε νοσοκομείο της Κορυτσάς.

Εμείς, Βιβή, μου είπαν, όλοι οι γεροί, θα φύγουμε για την Μεγάλη Χώρα (Σοβιετική Ένωση), αλλά εσύ θα μείνεις εδώ ώσπου να γίνεις καλά, να γιατρευτείς και μετά θα έρθουμε να σε πάρουμε να είσαι πάλι μαζί μας...

Έμεινα στην Κορυτσά όπου μου κάνανε τρεις εγχειρήσεις για να καθαρίσει το τραύμα.

Όμως όλη η αριστερή πλευρά του προσώπου μου είχε θρυμματιστεί, κόκαλο δεν υπήρχε και γι αυτό με μετέφεραν στο Σουτ και μετά με αεροπλάνο στην Ουγγαρία.

Στην Ουγγαρία μου έκαναν απανωτές εγχειρήσεις, γιατί το κόκαλο που είχε σπάσει από το πρόσωπο μου, είχε θρυμματιστεί και άρχισε να σχηματίζεται συρίγγιο, με αποτέλεσμα να νιώθω φοβερά αδύναμη.

Έγινε ιατρικό συμβούλιο και αποφασίστηκε να σταλώ στην Τσεχοσλοβακία, που ήταν πολύ ανεπτυγμένη η χειρουργική ιατρική, αν ο και ένας πολύ ονομαστός γιατρός ο Ζιόντα (το όνομά του έχει πάρει κεντρική οδική αρτηρία) μου έλεγε να μείνω και θα με έκανε καλά.

Μη ξέροντας τι να κάνω, απευθύνθηκα στον σύντροφο του βουνού, τον γιατρό-καθηγητή Κόκκαλη και τον ρώτησα τι πρέπει να κάνω και αυτός με παρότρυνε να πάω στην Τσεχοσλοβακία μαζί με τους άλλους τραυματίες.

Στην Τσεχοσλοβακία μου έγινε η πρώτη μεγάλη επέμβαση. Ήμασταν τέλη του 1950.

Για έξι μήνες δεν μπορούσα να ανοίξω το στόμα μου και συντηρήθηκα με υγρά. Από εκεί με στείλανε σε ένα γηροκομείο να αναρρώσω λίγο και μετά στο νοσοκομείο Γκράνοβι Πόλε όπου οι γιατροί μου παραστάθηκαν σαν να ήμουν παιδί τους.

Την ημέρα που εγχειρίστηκα σε αυτό το νοσοκομείο, εκτός από πάρα πολλούς γιατρούς, είχαν

έρθει και φοιτητές να παρακολουθήσουν, γιατί τέτοιου είδους εγχείρηση θα γινόταν για πρώτη φορά.

Μου έσπασαν το κόκαλο της λεκάνης και πήραν από εκεί μέρος, που μου το πρόσθεσαν στο πρόσωπο.

Είχαμε μπει πια στο 1951...

Έμεινα άλλους έξι μήνες με ραμμένο, κλειστό το στόμα, τρεφόμενη με το καλαμάκι και γράφοντας τι συνέβαινε κάθε μέρα, σε ένα πρόχειρο ημερολόγιο.

Μια μέρα, έσπασα το καλαμάκι και αρνήθηκα να πάρω τροφή. Δεν άντεχα άλλο και ζήτησα να δω τον υπεύθυνο γιατρό, δρ. Κάπχι, που μου συνέστησε υπομονή.

Η εγχείρηση, τελικά πέτυχε, αλλά είχαν καταστραφεί τα δόντια μου, τελείως...

Εκεί, στο Μπρόν της Τσεχοσλοβακίας, γνώρισα

Ο γάμος στο Δημαρχείο Κρονοφ Τσεχοσλοβακία (1952).
Θόδωρος Βαράγκας - Ευγενία Φυτιάνου

και τον άνδρα μου, τον Θόδωρο Βαράγγα και άρχισα, σιγά-σιγά, να φτιάχνω την καινούργια μου ζωή..

Με είχε επισκεφτεί στο νοσοκομείο, σαν ναυο-
σαιός να ιδεί την άρρωστη συμπατριώτισσα του,
του άρεσα και όταν μου έστειλε ένα γράμμα
ζητώντας μου να παντρευτούμε, δέχτηκα... Πα-
πούτσι από τον τόπο σου...

Ο άνδρας μου αποδείχτηκε εξαιρετικός σύζυγος
και πολύ καλός άνθρωπος και έζησα ευτυχισμέ-
νη μαζί του..

Δεν είχα αναρρώσει όμως τελείως και η Τσεχοσ-
λοβάκινη υπηρεσία υγείας, με έστειλε σε ένα
σανατόριο που κυρίως πήγαινε η νεολαία. Εγώ
έδειχνα γριά..

Με το καλό φαγητό όμως και την πολύ περιποίη-
ση έγινα “κούκλα”

Μείναμε στην Τσεχοσλοβακία είκοσι οχτώ χρό-
νια. Εγώ δούλευα στην τέχνη μου, μοδίστρα, σε
ραφείο σε καλούς ανθρώπους και ο άνδρας μου
στην ανοικοδόμηση.

Εκεί γέννησα και τα τρία μου παιδιά. Την Τασού-
λα τον Γιάννη και την Αγγέλα.

Οι φωτογραφίες που έβγαζα για να στείλω στους
δικούς μου στην Ελλάδα, ήταν έτσι παρμένες,ώ-
στε να μην φαίνεται το τραύμα μου και αυτοί δεν
ήξεραν την περιπέτειά μου. Όταν το 1976, μετά
την χούντα, ήρθαμε με άδεια των αρχών να δούμε
τους δικούς μας ο αδερφός μου δεν μπορούσε να
σταματήσει το κλάμα, βλέποντας το παραμορφω-
μένο μου πρόσωπο ..

Δεν τον παρηγορούσε ούτε όταν του εξηγούσα
πως η επέμβαση της επανόρθωσης που μου έγινε,
σε μένα, μια πρόσφυγα αντάρτισα, ήταν από τις
πιο πρωτοποριακές για τα ευρωπαϊκά ιατρικά
δεδομένα και τα αποτελέσματά της κυκλοφόρη-
σαν σε επιστημονικά βιβλία.

Η ζωή στη καινούργια πατρίδα.

Τον άνδρα μου τον παντρεύτηκα τρεις φορές!!Μια

φορά, “αντάρτικα” με μάρτυρες μόνον και την
δεύτερη πολιτικό Τσέχικο για να αναγνωριστεί
και επίσημα ο γάμος μας από την πολιτεία, όχι με
μουσικές όμως όπως έκαναν όλοι, αλλά σαν μοδί-
στρα που ήμουνα είχα ωραία ρούχα και βγάλαμε
μια γαμήλια φωτογραφία, και την τρίτη φορά
έκανα θρησκευτικό ορθόδοξο γάμο, για να έρθω
στην Ελλάδα.

Πολλοί έλληνες μαζί, φέραμε από την Πράγα
Δεσπότη να μας στεφανώσει, έγινε και αεροβά-
πτιση στα παιδιά.

Στην Τσεχοσλοβακία, δεν μπορούσες να ανοίξεις
δική σου δουλειά, αλλά όλοι είχαμε καλό μεροκά-
ματο.

Εγώ έραβα τουαλέτες βραδινές και οι Τσέχες
μου φέρονταν πάρα πολύ καλά.

Η ζωή ήταν σε καλό βιοτικό επίπεδο και η ιατρι-
κή περίθαλψη, άψογη.

Μια χρονιά φιλοξενούσα την μάνα μου, που είχε
έρθει από την Ελλάδα να με δει, και έτυχε να
αρρωστήσει ο γιος μου. Κάλεσα τον γιατρό να
ιδεί το παιδί. Την ώρα που έπλενε τα χέρια του
για να φύγει, ζήτησε η μάνα μου να την εξετάσει
και αυτήν.

Την κοίταξε με πολύ μεγάλη προσοχή και όταν
τελείωσε η εξέταση, θελήσαμε να τον πληρώσου-
με. Δεν δέχτηκε δεκάρα. Την χτύπησε χαϊδευτικά
στον ώμο και είπε.

“ Όλα αυτά είναι πληρωμένα από το κράτος”
είπε.

Και τα παιδιά μας μπορούσαν να σπουδάσουν
ό,τι ήθελαν.

Τα σπίτια που μέναμε, ήταν τα τεράστια εγκατα-
λελειμμένα μετά τον πόλεμο πολυτελή ξενοδο-
χεία.

Εκεί, μοιρασθήκαμε Τσέχοι και πρόσφυγες μο-
νιασμένοι τους χώρους.

Αρχή αυστηρή των Τσέχων ήταν να μην απευθύ-
νει πρώτη μια γυναίκα χαιρετισμό σε άνδρα,
κάτι που εγώ διαρκώς το παρέβαινα με το

μεσογειακό μου χαρακτήρα.

Εκεί μου έκανα μια ευγενική υπόδειξη, που ήταν η πρώτη και η τελευταία.

Οι άνδρες για να σε χαιρετήσουν έβγαζαν το καπέλο. Είχαν πολύ αριστοκρατικούς τρόπους και μόρφωση.

Στην αρχή μας έδιναν κουπόνια για φαγητό, (τα πρώτα τα πέταξα και μετά περίμενα στην...σειρά) ώσπου αρχίσαμε να δουλεύουμε, να πληρωνόμαστε και να παίρνουμε ότι χρειαζόμασταν.

Είχα μαζέψει χρήματα να αγοράσω και δική μου ραπτομηχανή, αλλά μια μέρα δεν μπόρεσα να αντισταθώ σε μια βιτρίνα με ρούχα και η μηχανή έγινε παλτό, παπούτσια, κουστούμι...Αργότερα πήρα και την πολυπόθητη μηχανή..

Όταν τα παιδιά ήταν μικρά, δεν δούλευα, αλλά έπαιρνα επίδομα.

Το όνειρό μας πάντα ήταν να γυρίσουμε στην Ελλάδα. Άλλοι ναουσαίοι μαζί μας εκεί, ήταν ο Μπομπότσης, ο Βοντενλής, η Ζοπουνίδου η Ελένη και άλλοι που δεν θυμάμαι τώρα.

Το 1978 ήρθαμε επιτέλους στην πατρίδα και αρχίσαμε να ψάχνουμε για δουλειά.

Πρώτη έπιασε δουλειά η νύφη μου και εγώ κράτησα το μωρό. Η κόρη μου, που είχε σπουδάσει νοσοκόμα μπήκε στο νοσοκομείο και άρχισε κι αυτή να δουλεύει.

Εγώ πήρα σύνταξη με τα ένσημα που μετέφερα από εκεί στην Ελλάδα, με έναν νόμο του Παπανδρέου που ευνοούσε τις γυναίκες

Ο άνδρας μου άρχισε να δουλεύει στου Βαρβαρέσου. Ο Γρηγόρης με τον Θόδωρο ήταν παλαιά γειτονόπουλα. Μόλις έμαθε πως επιστρέψαμε τον κάλεσε αμέσως και του έδωσε μεροκάματο. Σπουδαίος άνθρωπος ο Γόλης ο Βαρβαρέσος. Σπουδαίος και μεγάλος άνθρωπος, όσο δεν γίνεται. Πολύ σπάνια βρίσκεις τέτοιους στον κόσμο όλο.

Πήρε και το γιο μας στην δουλειά, και όλο ρωτούσε τι έχουμε ανάγκη.

Να αγιάσουν τα κόκαλα του και χίλιες ευχές να έχουν τα παιδιά του. Χωρίς την βοήθειά του, θα δυσκολευόμασταν πάρα πολύ. αργότερα, πήρε στην δουλειά και την άλλη μας κόρη, που προσπάθησε να τακτοποιηθεί στην Θεσσαλονίκη για καλύτερα. Σε αυτήν την πρόσληψη, μας βοήθησε και ο Γόλης ο Λιόλιος, που δούλευε στο ίδιο εργοστάσιο..

Τραβήξαμε πολλά, πάρα πολλά, και να σκεφτείς πως δεν είχαμε ιδέα από κόμματα και οργανώσεις Άσχημα χρόνια και να ευχόμαστε να μην ξανάρθουν.

Τέτοια Φύτα και τέτοιο πόλεμο, εμφύλιο, τέτοια βάσανα, εύχομαι να μην δουν και να μην περάσουν ποτέ τα παιδιά μας"είπε αναστενάζοντας και σκουπίζοντας τα δάκρυά της η Ευγενία (Βιβή) Φυτιάνου- Βαράγγα, της οποίας η Οδύσσεια κράτησε είκοσι πέντε ολόκληρα χρόνια.

Η οικογένεια Βαράγγα με τη γιαγιά που τους επισκεύτηξε

Ναουσαϊκή γυναικεία φορεσιά: Παράδοση και παραποιήσεις

(περίληψη εισήγησης στην ημερίδα του Λυκείου Ελληνίδων Νάουσας της 09-05-2004)

της Ευγενίας Ζάλιου - Μπασιακούλη

Η περίληψη της εισήγησής μου που έγινε στην ημερίδα του Α.Ε.Ν. με θέμα: "Ναουσαϊκή γυναικεία φορεσιά: παράδοση και παραποιήσεις", είναι ένα μικρό αφιέρωμα στη μνήμη του σεβαστού, αγαπητού και αξέχαστου Πέτρου Δεινόπουλου. Στη μνήμη του δασκάλου της δημοσιογραφίας που πάντα αγωνίζονταν χωρίς να υπολογίζει το κόστος, για τη διατήρηση της παράδοσης της αγαπημένης του Νάουσας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ για τις συμβουλές που μου έδωσε, την αγάπη και το ενδιαφέρον του, για κάθε μου προσπάθεια. κύριε Πέτρε μας έφυγες νωρίς. Πάντα θα σε θυμάμαι με σεβασμό και αγάπη.

Η θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία

Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία της Νάουσας επηρέαζε τον τρόπο ένδυσης της, και ως εκ τούτου, η μελέτη της φορεσιάς μας δίνει σημαντικές πληροφορίες για την κοινωνική της κατάσταση. Η παλιά Ναουσαία ήταν γυναίκα υπάκουη στον άνδρα της, συνετή, εργατική και προκομμένη και παρά την ισχυρή ανδροκρατική αντίληψη της εποχής μπόρεσε να διακριθεί για την αξιοσύνη και τη λεβεντιά της, ώστε να θεωρείται πραγματικά αρχόντισσα του σπιτιού της.

Προέλευση και γνωρίσματα της φορεσιάς

Η ναουσαϊκή γυναικεία φορεσιά ανήκει στις αστικές φορεσιές του ελληνικού χώρου και είναι επηρεασμένη από τις αντίστοιχες κεντροευρωπαϊκές. Αποτελείται από πολλά κομμάτια και εξαρτήματα και ανάλογα με την ηλικία, τη χρήση (νυφική, καθημερινή, γιορτινή), την κοινωνική θέση (ανύπαντρη, παντρεμένη, μητέρα, χήρα), την προβολή ηθικών αξιών (τιμιότητα, σεβασμός,

σεμνότητα) και την οικονομική κατάσταση των ατόμων, είχε σημαντικές διαφορές και ξεχώριζε ως προς την ποιότητα των υφασμάτων και τον πλούτο των ζεντημάτων. Χαρακτηριστική είναι η λαϊκή παροιμία που συνηθιζόταν στην πόλη: "φάε ό,τι σε τρώγεται και φόρα ό,τι σε πρόχει".

Γνώρισμά της είναι το μακρύ φουστάνι με τις πυκνές καλοσιδερωμένες πιέτες. Για εσώρουχο έχει φούστες φαρδιές που έδιναν όγκο στην περιφέρεια και στο πανωκόρμι το πουνκάμισο. Μπροστά στο άνοιγμα του μπούστου του φορέματος προβάλλουν οι μεταξωτές τραχηλιές, πλουμισμένες με χρυσοκεντήματα και μιμιπίλες, ενώ η μεταξωτή "ζώστρα" ζώνει τη μέση και οι άρες της πέφτουν αριστερά. Πάνω από το φουστάνι φοριέται το "λιμπαντί" και για επίσημο επενδύτη έχει την χρυσοκέντητη "σαλταμάρα". Το κεφαλοκάλυμμα "φούντα" ή "τιπιλούκι" και τα φλουριά στο λαιμό, της προσθέτουν ξεχωριστή αρχοντιά. Στο ντύσιμο παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες. Για να φορεθεί χρειαζόταν δεξιότητες και ειδική διαδικασία, που ήταν αρκετά χρονοβόρα. Όλα τα κομμάτια και εξαρτήματα της φορεσιάς τα φορούσαν καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Την χειμερινή περίοδο, χρησιμοποιούσαν επιπλέον και τα βαριά επανωφόρια. Σαν προϊόντα οι

νιόπαντρες έπαιρναν όλο τον αναγκαίο ρουχισμό σε ποσότητα και ποικιλία, που κάλυπτε τις ανάγκες για τα πρώτα χρόνια της καινούργιας ζωής. Κάθε ηλικία παρουσιάζει ξεχωριστή ιδιαιτερότητα. Θα δώσουμε όμως ιδιαίτερη έμφαση στην επίσημη "νυφιάτικη", επειδή περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία, που προσδιορίζουν την ταυτότητα της γυναικείας φορεσιάς.

Άγραφτοι κανόνες λειτουργίας

Για τον τρόπο με τον οποίο φοριόταν το κάθε ένα κομμάτι της γυναικείας ναουσαϊκής φορεσιάς, υπήρχαν κανόνες που ήταν αποδεκτοί από όλους, αφού λειτουργούσαν σαν ένα εξωγλωσσικό σύστημα επικοινωνίας, αποκαλυπτικό του συστήματος αξιών της τοπικής κοινωνίας. Γιατί μια από τις κύριες λειτουργίες του ενδύματος είναι η λειτουργία του ως κώδικας, αφού η ενδυμασία

χαρακτηρίζεται ως "ένα ανοιχτό βιβλίο για εκείνον που γνωρίζει τη γραφή του". Η κόμμωση, ο κεφαλόδεσμος, τα χρώματα, τα διακοσμητικά σχέδια και κεντήματα, η προσθήκη ή η αφαίρεση εξαρτημάτων στη φορεσιά, ήταν δηλωτικά της κοινωνικής σημασίας της γυναίκας στο ρόλο της μητέρας και συζύγου.

Οι σημαντικότεροι από τους κανόνες αυτούς, είναι οι εξής:

- Η προτίμηση για τη γυναικεία σιλουέτα με αυξημένο όγκο στην περιφέρεια του φουστανιού, σε αντίθεση με τον κορμό, όπου όλα τα τμήματα της φορεσιάς φοριούνται εφαρμοστά ραμμένα. Τον όγκο στην περιφέρεια τον αποκτούσαν με 2-3 φούστες, φορεμένες από μέσα.

- Η τοποθέτηση και απόληξη επιμέρους τμημάτων της φορεσιάς, προς την αριστερή πλευρά του σώματος (της φούντας, του λουλουδιού από το

Η Αθηνά Δάφνου αγραβωνιασμένη αριστερά (1921) και νεόνυμφη δεξιά (1924)
Είναι εμφανείς οι διαφορές στην ενδυματολογία.

"τιπιλούκι", το "μαφέσι", της ζώστρας).

- Διαφοροποίηση σε όλα τα τμήματα της φορεσιάς, ανάλογα με την ηλικία, τη χρήση, την οικογενειακή κατάσταση, την προβολή ηθικών αξιών και την κοινωνικοοικονομική τάξη της γυναίκας.

- Η κλειστή λαιμόκοψη στο φουστάνι χαρακτηρίζει την ελεύθερη κοπέλα, ανεξαρτήτως ηλικίας. Αντίθετα ο ανοιχτός μπούστος του φορέματος, είναι ενδεικτικός της παντρεμένης.

- Χαρακτηριστικό γνώρισμα της παντρεμένης Ναουσαίας είναι τα κατάμαυρα βαμμένα μαλλιά, ανεξαρτήτως ηλικίας. Το μέτωπο καλύπτεται πάντα από τα "τσουλούφια".

- Απαράβατος κανόνας είναι η παρουσία κόκκινου -άλικου χρώματος στο μπούστο και στις μανσέτες του νυφικού φουστανιού, ολόγυρα στην εσωτερική πλευρά των γιορτινών - νιώτικων επανωφοριών, με την μορφή φαρδιάς ταινίας, καθώς επίσης και στην βάση του χαρακτηριστικού ναουσαϊκού κεφαλοκαλύμματος.

- Η χρήση του κεφαλοκαλύμματος στις παντρεμένες, είναι ανάλογα με την περίσταση.

- Ο "μπούστος" στο άνοιγμα του στήθους στο φόρεμα, καλύπτεται πάντοτε από άσπρη τραχηλιά. Ακόμα και στο πένθος.

- Από το 1930 η φορεσιά (φουστάνι - ποδιά - λιμπαντί - τσίπα) φοριέται "τακίμι".

- Η μορφή της ναουσαϊκής φορεσιάς επέβαλε στις γυναίκες να βαδίζουν με μικρά βήματα και σε αργό ρυθμό.

Ενδυματολογικές παραποιήσεις

Η τοπική φορεσιά έπαυσε να φοριέται συστηματικά μετά το 1950. Το 1943

για τελευταία φορά στη Νάουσα ντύθηκε νύφη με παραδοσιακή φορεσιά η Βασιλική Τουσιάδου. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι το έτος αυτό η "νυφιάτικη" ναουσαϊκή φορεσιά τερματίζει επίσημα την ιστορία της. Στη συνέχεια, με την εισβολή της ευρωπαϊκής μόδας, επικράτησε η αντίληψη ότι τα παλιά παραδοσιακά ενδύματα δεν είχαν ιδιαίτερη αξία. Έτσι τα περισσότερα μεταποιήθηκαν για να φορεθούν πιο αστικοποιημένα ή φορέθηκαν τις αποκριές και σιγά - σιγά καταστράφηκαν. Κι ενώ πολλές φορεσιές χάθηκαν τότε, αρκετές άλλες περιήλθαν στην ιδιοκτησία των γυναικών της συνοικίας του Άη - Γιώργη.

Οι επτά τελευταίες Ναουσαίες Ελένη Τσιάκου, Πανάγιου Τσιάτσου, Μαριγούλου Τριανταφύλλου, Αφροδίτη Τρύφων, Βασιλική Τουσιάδου,

Λιόλιος Εμμανουήλ, Λιόλιου Θεοπίστη, Λιόλιου - Σωτηροπούλου Αικατερίνη (Φωτο 1930)

Κατίνα Αντιφάκου και Ελένη Παληά, που φορούσαν την παραδοσιακή φορεσιά, τιμήθηκαν σε ειδική εκδήλωση στο Κ.Ε.ΝΕ. της Εργατικής Εστίας το 1994. Σήμερα γίνεται φολκλορική χρήση της ενδυμασίας (γυναικείας, ανδρικής) από διάφορους συλλόγους, τυποποιημένη στη νυφιάτικη - γαμπριάτικη παραλλαγή. Τα χορευτικά συγκροτήματα διατηρούν ζωντανή την παράδοση, συμμετέχοντας σε διάφορες εκδηλώσεις εντός και εκτός της πόλης μας, προβάλλοντας την παραδοσιακή μας ενδυμασία.

Οι υπεύθυνοι των χορευτικών συγκροτημάτων είναι άξιοι συγχαρητηρίων για τις άοκνες προσπάθειες που καταβάλουν ώστε να διατηρηθούν τα τοπικά έθιμα. Δυστυχώς, όμως παρατηρούνται παραποιήσεις της φορεσιάς, τόσο από τους συλλόγους όσο και σε ειδικές εκδόσεις λαογραφικού περιεχομένου ή ακόμα και σε λαογραφικά μουσεία. Επιβάλλεται όμως να αποκατασταθεί και να καθιερωθεί η σωστή χρήση της, με προσοχή στην κάθε λεπτομέρεια, ώστε να φοριέται με τρόπο που να την αναδεικνύει και όχι να τη διακωμωδεί. Διότι η παράδοση απαιτεί σοβαρότητα και όχι προχειρότητα.

Τα πιο χαρακτηριστικά σημεία, στα οποία πρέπει να δίνεται προσοχή, είναι τα παρακάτω:

1. Ο όγκος στην περιφέρεια του φουστανιού, που τον αποκτούσαν με 2-3 "φούστες" φορεμένες από μέσα.
2. Τα μαύρα τσουλούφια στο μέτωπο και κόσες τυλιγμένες γύρω από το κεφαλόκαλυμα. Είναι απαράδεκτο το ναουσαϊκό κεφαλόκαλυμα, μοναδικό σ' ολόκληρο τον ελληνικό χώρο, να φοριέται τόσο άσχημα, θυμίζοντας σκουφάκι μπάνιου. Μου προκαλεί πόνο αλλά και οργή να βλέπω όμορφες κοπέλες να το φοράνε τόσο άτσαλα.
3. Το κεφαλόκαλυμα, "φούντα" - "τιπιλούκι", τοποθετημένα έτσι ώστε να καλύπτουν μέρος του μετώπου και το στέλεχος με τη φούντα να πέφτει πάντα πίσω, στο κέντρο του αυχένα, και μόνο η φούντα, δηλαδή τα κρόσσια, να προβάλλεται

Α. Τορμπαντώνης (δεξιά), Μαρία Μουραφετλή, Αριστείδης Μουραφετλής. Δείγματα τοπικής ενδυμασίας αγοριών - κοριτσιών. (Φωτο 1908)

μπροστά, στον αριστερό ώμο.

4. Τα σκουλαρίκια, διακριτικά στο μέγεθος, πολλά "μιλιτζίκια" και δαχτυλίδια, απαραίτητη η χρυσή αλυσίδα με το ρολόι και την καρφίτσα στο "μαφέσι", μαργαριτάρια ή "γκιορντάνι" στο λαιμό. Δίχως τα κοσμήματα η νυφική φορεσιά φαίνεται πολύ φτωχή.
5. Ανάλογα με τον τύπο της φορεσιάς (νυφική, καθημερινή, ηλικιωμένης κλπ) πρέπει να είναι τα υφάσματα, τα τμήματα, τα υποδήματα και τα εξαρτήματα (όχι φλουριά οι ηλικιωμένες). Τα χρώματα των ρούχων να επιλέγονται με προσοχή, ώστε να μην προκαλούν με την έντονη πολυχρωμία τους, να μη βγάζουν μάτι και να μην είναι πανηγυρτζίδικα.

6. Τα "κολάνια", η πλουμιστή πόρπη κορμού, να φοριούνται σωστά, να είναι πιστά αντίγραφα των παλιών, και όχι ξενόφερτες απομιμήσεις.

7. Το παιδικό εφηβικό φουστάνι, όπως και της ελεύθερης μεγαλοκοπέλας είναι κουμπωτό. Όμως υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου μικρά κοριτσάκια έως και νήπια, αντί να φορούν το κουμπωτό φουστάνι και την κορδέλα στο κεφάλι, όπως ταιριάζει στην ηλικία τους, φορούν μικρογραφίες των ενδυμασιών ενήλικων γυναικών, ως κακέκτυπα αντίγραφα.

Φορώντας στο λαιμό χρυσά φλουριά, φουστάνι με άνοιγμα (σκάλα) στον μπούστο τραχηλίες χρυσοκέντητες, σαλταμάρα νυφιάτικη, φούντα ολόχρυση στο κεφάλι και σπορτέξ στα πόδια, δίνουν την εντύπωση στους νεότερους Ναουσαίους αλλά και στους ξένους επισκέπτες, ότι έτσι έντυναν τα μικρά κοριτσάκια στην παλιά Νάουσα. Βέβαια τα μικρά και χαριτωμένα αυτά κοριτσάκια δεν φέρουν καμιά ευθύνη, σε αντίθεση με τους γονείς τους που τα ντύνουν κατ' αυτόν τον τρόπο ή στους υπεύθυνους των συλλόγων.

8. Επειδή η ναουσαϊκή φορεσιά είναι αστική με χαρακτηριστικό της γνώρισμα το φουστάνι με τις πυκνές καλοσιδερωμένες πιέτες, υποχρεώνει τις γυναίκες να βαδίζουν σε μικρά βήματα και σε αργό ρυθμό, πράγμα που προσθέτει στην όλη τους εμφάνιση αρχοντιά και μεγαλοπρέπεια. Για τις Ναουσαίες αυτό ήταν άγραφος κανόνας συμπεριφοράς, που έπρεπε να τηρείται χωρίς παρέκκλιση. Όσες βάδιζαν γρήγορα, παραβιάζοντας τον κανόνα, τις ονόμαζαν "αλαφριές", δηλ. επιπόλαιες. Για το λόγο αυτό οι κοπέλες που φορούν ντόπια ενδυμασία, θα πρέπει να μαθαίνουν ότι επιβάλλεται να έχουν την ανάλογη αρχοντιά την περπατησιά τους, στον τρόπο που χορεύουν και στον τρόπο που εκφράζονται. Είναι φοβερό να βλέπουμε να φοράνε μπότες με τακούνι "στιλέτο" ή παπούτσια "πλατφόρμες" και να μασάνε τοίχλα! Προκειμένου να γελοιοποιούμε, καλύτερα να μην εμφανιζόμαστε! Όταν φοράμε την παραδοσιακή μας φορεσιά δεν είμαστε καρναβάλα, αλλά πρέπει να την τιμούμε.

9. Τέλος, τα αυθεντικά κομμάτια ή εξαρτήματα

της φορεσιάς καλό είναι να φυλάσσονται ως κόρη οφθαλμού και να φοριούνται πολύ σπάνια, σε εξαιρετικές μόνον περιπτώσεις.

Προτάσεις

- Ενημέρωση των υπευθύνων και των χορευτών για τις λεπτομέρειες και τη σωστή χρήση της φορεσιάς.
- Σωστή προβολή των τύπων της φορεσιάς στο λαογραφικό μας μουσείο και των άλλων ανάλογων μουσείων της χώρας.
- Κατάρτιση και υποστήριξη τοπικού συμφώνου για την τήρηση των κανόνων της φορεσιάς.
- Ενημερωτικές επιστημονικές πληροφοριακές εκδόσεις για τη φορεσιά.

Βασιλική Τουσιάδου. Η τελευταία Ναουσαία που έγινε νύφη φορώντας ντόπια φορεσιά το 1943

Λευκής Σαμαρά "Σαν το παλιό καλό κρασί"

Επιμέλεια: Ελένης Μήτσαλα - Ζεγκίνη

Το Σάββατο 19 Φεβρουαρίου 2005 έγινε η παρουσίαση του βιβλίου της προέδρου της Πολιτιστικής Εταιρείας Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος" Λευκής Σαμαρά "Σαν το παλιό καλό κρασί". Η εκδήλωση οργανώθηκε από την Π.Ε.Ν. και το ΔΗΠΟΝ και πραγματοποιήθηκε στο κατάμεστο "Στέκι Νεολαίας". Παρευρέθησαν ο βουλευτής κ. Φωτιάδης, ο πρόεδρος του Νομ. Συμβουλίου κ. Κοπατσιάρης, ο πρόεδρος του Δημ. Συμβουλίου και του ΔΗΠΟΝ κ. Πάτσος, ο εκπρόσωπος του Μητροπολίτη, νομαρχιακοί και δημοτικοί σύμβουλοι και πλήθος κόσμου.

Τη συγγραφέα παρουσίασε ο νομάρχης κ. Γιάννης Σπάρτης, ο οποίος αναφέρθηκε στο συγγραφικό της έργο, αλλά και την προσφορά της μέσω της Π.Ε.Ν. Αναφέρθηκε στις ερευνητικές της εργασίες "Οικογένειες της Μακεδονίας" (1998), "Μαχαλάδες της Νάουσας" (2003), στα δημοσιεύματά της στη "ΝΙΑΟΥΣΤΑ", στην "Φωνή της Ναούσης", καθώς επίσης και στη συνεργασία της με τα περιοδικά CLOSE UP, ΑΝΑΤΟΛΙΑ, ΕΠΙΛΟΓΕΣ, ΠΑΝΟΡΑΜΑ της ΕΤ3 και τις εφημερίδες ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ κ.ά.. Τόνισε την καθοριστική συμβολή της στις εκδόσεις της Π.Ε.Ν. "Ιστορία της πόλεως Ναούσης" (επανεκδόση), "ΝΑΟΥΣΑ 19ος - 20ος αιώνας", τα "Αρχεία του Μακεδονικού Αγώνα" και

Το εξώφυλλο του βιβλίου

κυρίως στο περιοδικό "ΝΙΑΟΥΣΤΑ". Τέλος επικεντρώθηκε στην τελευταία της έκδοση "Σαν το παλιό καλό κρασί", η οποία αποτελεί ένα μυθιστόρημα με πολλά ηθογραφικά στοιχεία, αλλά

και αναφορές σε ιστορικά στοιχεία και γεγονότα που σημάδεψαν την πόλη μας καθ' όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα, χωρίς να λείπουν από όλο το έργο τα προσωπικά βιώματα.

Στη συνέχεια η διευθύντρια του ΔΗΠΟΝ κ. Πίστη Κεφαλά παρουσίασε αναλυτικά το βιβλίο - όπως ακολουθεί στη συνέχεια- διαβάζοντας συγχρόνως αποσπάσματά του.

Η συγγραφέας φανερά συγκινημένη είπε πως τα στοιχεία και το υλικό για το έργο τα συγκεντρώνει από χρόνια, μέχρι που ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και παρακινημένη από φίλους αποφάσισε, ακολουθώντας και μια προσωπική εσωτερική της ανάγκη, να το εκδώσει.

Ακολούθησε πλούσιος μπουφές με ναουσαϊκό κρασί και κεράσματα - πίτες, λιαστές ντομάτες, γκαβόψαρα και μπάτσιο- που ετοίμασε η ίδια η συγγραφέας. Η βραδιά έκλεισε με πατινάδα, μια που την επόμενη άνοιγε το Τριώδιο, με τον ήχο της κοιμπανίας των Παζαρέντζη και Αλιάτση, μέχρι το σπίτι της Λευκής για το κέρασμα του γλυκού.

Παρουσίαση του βιβλίου από την κ. Θεοπίστη Κεφαλά

"Ο καθρέφτης πάνω στην παλιά προικιάτικη σιφονιέρα ...". Έτσι ξεκινάει το βιβλίο. Και από τις πρώτες σειρές, από τις πρώτες σελίδες, η συγγραφέας μας δίνει το στίγμα της και μας προδιαθέτει για το ξετύλιγμα της ιστορίας και το ύφος του. Είναι ένα βιβλίο πλούσιο σε αναφορές λαογραφικές, ήθη και έθιμα, ιστορικά - κοινωνικά - πολιτικά και οικονομικά γεγονότα, χαρακτηριστικές εκφράσεις που εμπεριέχουν τόσο τους χαρακτήρες των ηρώων όσο και τη λαϊκή σοφία, όμορφες εικόνες, συνταγές μαγειρικής - καλλυντικών αλλά και ιατρικές.

Δεν είναι όμως Δοκίμιο.

Είναι ένα μυθιστόρημα, που μέσα από το κεντρικό θέμα - την υπόθεση - σκιαγραφείται μια ολόκληρη κοινωνία και μια οικογένεια σε βάθος χρόνου τεσσάρων γενεών.

Μια προσέγγιση στις διανθρώπινες σχέσεις με τις χαρές, τις λύπες, τις πίκρες, τις διαφωνίες, αλλά πάνω απ' όλα την αγάπη που διαμορφώνει χαρακτήρες και κρατά άρρηκτα δεμένη μια οικογένεια, μια γειτονιά και τελικά την κοινωνία.

"Η Ανθίτσα έλεγε με μεγαλοσύνη: Δεν πειράζει χρυσό μου. Άσ' τους. Έτσι είναι οι άνθρωποι. ..." Η ΑΓΑΠΗ, με όλες τις επιμέρους έννοιες που μπορούμε να αποδώσουμε σε αυτή τη μικρή - τρισύλλαβη αλλά ευλογημένη λέξη, απασχολεί τη συγγραφέα. Η πρώτη αναφορά γίνεται πριν ακόμα αρχίσει το βιβλίο με μια φράση του Μαγιακόφσκι. "Γη, από πού φτάνει τόση αγάπη;"

Αλλά και η κεντρική υπόθεση του βιβλίου είναι μια ιστορία αγάπης. Το μυθιστόρημα ξετυλίγεται γύρω από αυτήν την αγάπη, έναν μονομερή και ανεκπλήρωτο έρωτα, χωρίς εγωισμούς και με περισσή στωικότητα, που με τα χρόνια γίνεται ακόμη πιο βαθιά, γεμάτη συμπόνια

Υπάρχει και η αναζήτηση της μητρικής αγάπης που είτε δίνεται αφειδώς χωρίς όρους και όρια είτε πρέπει να την κατακτήσεις, γιατί η ζωή πολλές φορές χωρίς να το θέλουμε σκληραίνει τις καρδιές των ανθρώπων.

Κεντρική ηρωίδα του βιβλίου η θείτσα, η Ανθίτσα μου, όπως τη λέει η συγγραφέας που της αφιερώνει και το βιβλίο.

Η ιστορία λοιπόν ξεκινάει με ένα τραγικό γεγονός, την τελευταία πράξη της ζωής της ηρωίδας μας. Και με αφορμή αυτό το γεγονός η συγγραφέας, που στο βιβλίο εκτελεί χρέη αφηγητού (πότε σε πρώτο και πότε σε τρίτο πρόσωπο) μας γυρνάει για μια στιγμή πίσω στο χρόνο με τη φράση "Άτυχο το δεύτερο το κορίτσι της Μαρίγιας της Γιάνναινας", μας επαναφέρει στο σήμερα και μας ξαναγυρνά πίσω με την ανάγνωση των πρώτων αράδων - επικεφαλίδων παλιών εγγράφων που βρίσκονται στην "οβίδα" για να κάνει ομαλά το πρώτο της "φλάς μπακ".

Και αυτό το αναφέρω γιατί διαβάζοντας κανείς το βιβλίο διαπιστώνει ότι η συγγραφέας μας ταξιδεύει μέσα στο χρόνο όχι κατ' ανάγκη με απόλυτη χρονολογική σειρά.

Με ιδιαίτερα ευρηματικούς τρόπους, οδηγεί τον αναγνώστη σε γεγονότα, εικόνες, περιγραφές χαρακτήρων και καταστάσεων μπρος και πίσω στο χρόνο, κάνοντας έτσι την ανάγνωση ευχάριστη και ενδιαφέρουσα. Και γίνεται ακόμη πιο ενδιαφέρουσα γιατί ενώ σε όλο το βιβλίο η γλώσσα είναι στρωτή, χωρίς πλατειασμούς και περιττές περιγραφές και με πολλή καλή χρήση της Ελληνικής γλώσσας, η συγγραφέας ανάλογα με αυτό που πραγματεύεται, αλλάζει ελάχιστα, και γίνεται άλλοτε λυρική, άλλοτε αυστηρή και σοβαρή και άλλοτε χρησιμοποιεί τη Ναουσαϊκή διάλεκτο. Ακροθιγώς, τόσο ώστε να δημιουργήσει στον αναγνώστη του ανάλογα συναισθήματα.

Το κείμενο έχει θαυμάσια ροή και γνωρίζοντας τον πληθωρικό και χειμαρρώδη χαρακτήρα της συγγραφέα, είχα την εντύπωση ότι με πήρε από το χέρι, γρήγορα με πήγε σε ένα μεγάλο παλιό σπίτι και καθώς περνούσαμε, βλέποντας το κελάρι μου αφηγήθηκε για το πώς γίνεται ο τρύγος και τα κρασιά. Μου 'δειχνε μια φωτογραφία νυφιάτικη στο σαλόνι, μου διηγόταν τη ζωή του

ζευγαριού, με πήγαινε στο παράθυρο και πέρα μακριά στον ορίζοντα μου έδειχνε σκηνές του Μακεδονικού Αγώνα, πάλι πίσω, ανοίξαμε το σεντούκι με τα προικιά, τα έβγαλε και μου 'δειξε πώς πλέκεται η δαντέλα, ανοίγαμε το συρτάρι, να το γράμμα του πατέρα από τη Λήμνο, δες η θείτσα κάνει τραχανά, ακούγονται ζουρνάδες, ντύθηκαν οι νέοι για τις αποκριές ... και όλα αυτά με μια επιδεξία συνοχή, κρυμμένη περηφάνια και πολύ ενθουσιασμό.

Και έχοντας όλη αυτή την εναλλαγή των εικόνων και διηγήσεων στο μυαλό μου διαβάζω δεύτερη φορά το βιβλίο, για να έρθω πιο κοντά σε όσα διαδραματίζονται. Για να ταυτιστώ με τους ήρωες, φαντάζομαι να βλέπω τους το βιβλίο σαν κινηματογραφική ταινία.

Σενάριο: Κεντρικό θέμα η ιδιότυπη σχέση αγάπης ενός ζευγαριού από τα πρώτα χρόνια της νιότης τους μέχρι τα βαθιά γεράματα. Και αυτή η σχέση αναπτύσσεται μέσα σε μια οικογένεια που κάθε μέλος της έχει το δικό του ρόλο. Κεντρικές φιγούρες η μάνα Ζίτσα, μια δυνατή και έντο-

Ο νομάρχης Ημαθίας κ. Γ. Σπάρτσης, η συγγραφέας κ. Λευκή Σαμαρά και η κ. Θεοπίστη Κεφαλά κατά την παρουσίαση του βιβλίου

νη προσωπικότητα (που η συγγραφέας της αφιερώνει το εξώφυλλο), η Ανθήτσα και ο πατέρας, ο Δημήτρης, με τον αθέραιο χαρακτήρα.

Σκηνικό: Μια πόλη με τις γειτονιές της, την ιστορία της, τα ήθη και έθιμα, τις παραδόσεις, τα κοντσομπολιά, τους ανθρώπους που τη σημάδεψαν.

Εξωτερικά γυρίσματα: Στην Αθήνα, τη Βέροια, την Αλεξάνδρεια, την Έδεσσα, την Κωνσταντία, τους τόπους εξορίας και τη Σαλονίκη με τις υπέροχες περιγραφές των γειτονιών και των γνωστών στεκιών. Και όλα αυτά ζυμώνονται μαζί, για χρόνια, "σαν το παλιό, καλό κρασί". Μέσα στις 84 σελίδες και στα 14 κεφάλαια του βιβλίου μπόρεσα να απομονώσω τουλάχιστον 10 αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, 6 συνταγές καλλυντικών και γιατροσόφια, 22 εκφράσεις που όλοι λίγο πολύ τις ακούσαμε και τις χρησιμοποιούμε και σήμερα, 12 αναφορές σε λαογραφικά στοιχεία, 7 σε πρόσωπα και πληροφορίες που διαμόρφωσαν την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης, 9 με ήθη και έθιμα, 6 συνταγές μαγειρικής ή νοικοκυριού, 2 για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και πολλές εικόνες, 6 από τις οποίες είναι πολύ όμορφες.

"Στους γάμους καλούν κόσμο στο σπίτι της νύφης και δείχνουν τις προίκες να τις καμαρώνουν...".

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το έργο είναι η χρήση των ονομάτων. Η συγγραφέας προσδιορίζει σαφώς την πόλη που διαδραματίζεται η ιστορία και αναφέρεται έτσι σε υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα.

Περιγράφοντας όμως τη ζωή μιας οικογένειας για 4 γενιές, ουσιαστικά προχωράει πατώντας πάνω στα κλαδιά ενός οικογενειακού γενεαλογικού δέντρου. Και δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει τα ονόματα της δικής της οικογένειας.

Αυτό για τον μη Ναουσαίο αναγνώστη δεν έχει καμία σημασία. Τον Ναουσαίο όμως, τον βάζει να ανασκαλέψει τη μνήμη του, να θυμηθεί πρόσωπα και γεγονότα, δικούς του γνωστούς γείτονες ή συγγενείς και το πιο βασικό ο αναγνώστης

μπαίνει στη διαδικασία να συζητήσει το βιβλίο και αυτό είναι επιτυχία.

Πιστεύω, ρισκάροντας βέβαια, ότι πολλά από τα πρόσωπα - ήρωες είναι υπαρκτά. Η συγγραφέας όμως αφού γράφει μυθιστόρημα διατηρεί το δικαίωμα να διαφοροποιήσει τους χαρακτήρες, να δημιουργήσει καινούργιους και βέβαια να μας δώσει την "αλήθεια" των γεγονότων (εντός της οικογένειας) χωρίς να μπει στη διαδικασία της αυτοβιογραφίας.

Το σίγουρο όμως είναι ότι η συγγραφέας είναι όσο μπορεί αντικειμενική και δεν ωραιοποιεί ούτε τους ήρωές της ούτε τα γεγονότα. Έτσι όλοι μας μπορούμε να βρούμε κάτι και από τη δική μας ζωή, τις δικές μας θύμησες.

Εδώ πρέπει να αναφερθώ στον πολύ έξυπνο τρόπο που η συγγραφέας δίνει τη δική της ταυτότητα "το κατοχικό" και για την λογοτεχνική προέλευση του ονόματός της.

Επειδή φοβάμαι ότι όπως πάω θα σας πω όλο το βιβλίο, σας διαβεβαιώνω δεν σας είπα τίποτε, επιτρέψτε μου να σας διαβάσω ένα τελευταίο κομμάτι που είναι και η ουσιαστική αναζήτηση, η καρδιά του βιβλίου. Τα υπόλοιπα είναι το περιτύλιγμα.

"Ατυχό το δεύτερο κορίτσι της Μαρίγας της Γιάνναινας..."

Την απάντηση θα τη βρείτε στην τελευταία φράση του βιβλίου.

Αγαπητοί φίλοι διαβάστε το

Κυρία Σαμαρά, Λευκή, Μπλανς

Σας ευχαριστούμε για τη χαρά που μας δίνετε να διαβάσουμε αυτό το βιβλίο και εγώ σας ευχαριστώ ιδιαίτερα για την τιμή και την εμπιστοσύνη που μου δείξατε να το παρουσιάσω."

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Μ. ΖΙΩΤΑΣ:

ΟΙ ΜΠΟΥΛΕΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

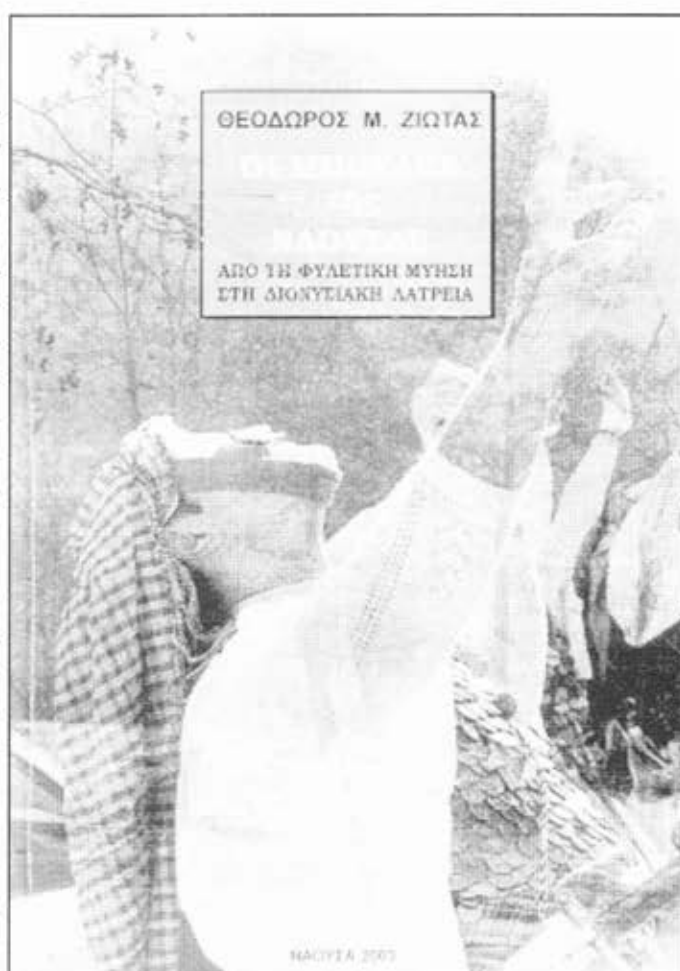
ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΜΥΘΣΗ ΣΤΗ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Του Αλέξανδρου Οικονόμου

Εισαγωγή

Ένα μικρό σε μέγεθος βιβλιαράκι, που εμφανίστηκε στις προθήκες των βιβλιοπωλείων της πόλης μας, με τίτλο "Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία", έκρυβε μέσα του μια εντελώς νέα προσέγγιση του κορυφαίου δρώμενου της ναουσαϊκής Αποκριάς, τις "Μπούλες", για το οποίο, παρ' όλο το γενικό θαυμασμό που συγκεντρώνει στο πανελλήνιο και όχι μόνο, ελάχιστα πράγματα έχουν γραφεί από τους ειδικούς ερευνητές, λαογράφους, ανθρωπολόγους και εθνολόγους.

Πράγματι, όσοι ειδικοί ασχολήθηκαν με το έθιμο αυτό, περιορίστηκαν περισσότερο στο να καταγράφουν τα επί μέρους στοιχεία που το απαρτίζουν σήμερα, την αμφίεση και τα εξαρτήματα των χορευτών, τους χορούς και το τελετουργικό, ενώ πολύ λιγότερο ασχολήθηκαν με την προέλευση και τη διαδρομή του στο χρόνο. Προβλήθηκαν όμως, και δυστυχώς επικράτησαν για πολύ καιρό στην κοινή γνώμη μέσω της άκριτης επανάληψης, απόψεις για την προέλευσή του εντελώς αυθαίρετες και ατεκμηριώτες, που όχι μόνο συμπίζαν χρονικά την παρουσία του, αλλά περιόριζαν την ίδια τη σημασία του, συνδέοντάς την με συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα και μόνον, ή προσδίδοντάς του, χωρίς λόγο, "ηρωικό" χαρακτήρα. Μόνο στα τελευταία χρόνια άρχισαν να διατυπώνονται α-

Το εξώφυλλο του βιβλίου

πόψεις για την πολύ παλιότερη προέλευση του εθίμου και τη σύνδεσή του με τις αρχαίες διονυσιακές τελετές, χωρίς ωστόσο να λείψουν κι εδώ οι υπερβολές και οι γλωσσικοί ακροβατισμοί!

Το βιβλίο

Σε εξήντα εννιά μόλις σελίδες του νέου αυτού βιβλίου (οι υπόλοιπες μέχρι τις ογδόντα καταλαμβάνονται από το γλωσσάρι, το φωτογραφικό υλικό και την βιβλιογραφία) ο συμπολίτης μας συγγραφέας του Θεόδωρος (Λάκης) Μ. Ζιώτας κατάφερε να συνοψίσει τους καρπούς μακροχρόνιας έρευνας, που πραγματοποίησε με δική του πρωτοβουλία και χωρίς καμία εξωτερική βοήθεια, πάνω στο κορυφαίο δρώμενο της Αποκριάς στην πόλη μας, τις "Μπούλες". Ξεκινώντας από τα προσωπικά του βιώματα ο ερευνητής-συγγραφέας αποδύεται σ' ένα τεράστιο ερευνητικό "ταξίδι", ξεσκονίζοντας στην κυριολεξία μια τεράστια σε όγκο ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, για να προσεγγίσει τις ρίζες του εθίμου και να εντοπίσει τα νήματα που το συνδέουν με το σήμερα.

Στη συνέχεια έρχεται η εξαντλητική ενασχόληση με τα κείμενα, τις μελέτες και τις έρευνες που συγκροτούν τη σχετική βιβλιογραφία και η συγκριτική τους αντιπαραβολή με αξιοζήλευτη "επιστημονικότητα". Με τολμηρά βήματα ο συγγραφέας εισχωρεί στα χωράφια της λαογραφίας, της εθνολογίας και της σημειολογίας και με καθαρό βλέμμα διερευνά, ανακαλύπτει, συγκρίνει, αξιολογεί, αποκαλύπτει και επιχειρεί να ερμηνεύσει αυτό το οποίο αποτελεί και τον κεντρικό του στόχο, το δρώμενο "Μπούλες" της Νάουσας.

Από την "εισαγωγή" ακόμη του βιβλίου το δρώμενο συνδέεται με την ελληνική αρχαιότητα και τις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές τελετές και συμπεραίνεται ότι πρόκειται για μια γιορτή λαϊκού εορτολογίου, μια ευχή για καλή χρονιά, που

συνδέεται με την έλευση της άνοιξης και της νέας βλάστησης. Επισημαίνεται ακόμη ότι "αυτό που έφτασε έως τις μέρες μας δεν αποτελεί λείψανα ή αποσπάσματα, αλλά είναι ολόκληρο το δρώμενο, με διάφορες μεταβολές στην αρχική του μορφή... Στις τελετουργίες αυτές μπορούν αργότερα ν' αποδοθούν διάφορα νοήματα, ερμηνείες ή αιτιολογίες, αλλά οι ίδιες οι τελετουργίες δύσκολα αλλάζουν..."

Αναλυτική παρουσίαση

Η κύρια εργασία (το βιβλίο περιλαμβάνει ακόμα ένα σύντομο προλογικό σημείωμα του Στέργιου Αποστόλου και ένα σημείωμα του συγγραφέα) είναι χωρισμένη σε δύο ενότητες: στο πρώτο μέρος εξετάζονται κάποια μεμονωμένα στοιχεία που απαρτίζουν το δρώμενο, όπως η προσέλευση της ονομασίας "μπούλα", η "νύφη", το "Προσωπείο" και η υπόλοιπη ενδυμασία και τα εξαρτήματά της. Στη δεύτερη ενότητα αναλύεται η δομή του δρώμενου, η "Πομπή και ο Ιερός γάμος", ο "Αγώνας" και ο "Κώμος", κατά το πρότυπο της δομής του εποχιακού δράματος και της διονυσιακής λατρείας.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο μέρος, ερευνώντας την προσέλευση του ονόματος "Μπούλα" ο συγ-

Οι Μπούλες συνοδεύουν και προστατεύουν τη νύφη

Αποτρεπτική, απελαστική, τελεστική πράξη με τις πάλες

γραφέας αποδέχεται την ετυμολογική ερμηνεία που δίνει ο κ. Στέργιος Αποστόλου στη σχετική μελέτη του, σύμφωνα με την οποία υπάρχει εννοιολογική συσχέτιση της λέξης αυτής με τα ποιητικόμορφα κοσμήματα και με το "προσωπείο" ή οτιδήποτε άλλο καλύπτει το πρόσωπο.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο κεντρικό πρόσωπο του δρώμενου, τη νύμφη, την οποία συσχετίζει με τις προϊστορικές τελετές ενηλικίωσης και φυλετικής μύησης, της εισδοχής δηλαδή του νέου ενήλικου μέλους στη δύναμη της φυλής. Στις τελετές αυτές το άρρεν παιδί, που μέχρι τότε ανήκε αποκλειστικά στην οικογένεια, στις γυναίκες, αποβάλλει τη γυναικεία ενδυμασία και εντάσσεται στον κόσμο των ανδρών, με τη συνοδεία άλλων νέων ανδρών της φυλής, οι οποίοι τον μυνούν στα μυστικά της νέας του ζωής ως ενήλικου πλέον μέλους της φυλής.

Στη συνέχεια, με την μετάλλαξη της κοινωνίας από φυλετική σε πολιτική, οι τελετές φυλετικής μύησης μετεξελίσσονται και μεταπλάθονται και αποκτούν διαφορετικό νόημα και γίνονται ευρύτερα αποδεκτές. Ο πλασματικός θάνατος του μυνόμενου και η μεταμόρφωσή του σε άνδρα ταυτίστηκε με τη νεκρά περίοδο της φύσης, δηλαδή το χειμώνα, και την ετήσια αναγέννηση της

φύσης την άνοιξη. Ο μυνόμενος, δηλαδή η νύμφη, γίνεται πλέον το σύμβολο της βλάστησης, και μάλιστα σε συσχετισμό με τις χθόνιες δυνάμεις και τους νεκρούς, οι οποίοι στην αντίληψη του αρχαίου κόσμου αποτελούντα γονιμικά και πλουτοφόρα πνεύματα, που εγγυώνται τη νέα βλάστηση, τη γονιμότητα των ανθρώπων και των ζώων.

Με την εξάπλωση της διονυσιακής λατρείας, το δρώμενο, έχοντας κοινά στοιχεία μ' αυτή, αφομοιώθηκε εύκολα, και πήρε την τελική του μορφή. Η νύμφη, που συμβόλιζε μέχρι τότε το πνεύμα της βλάστησης, παραχωρεί τη θέση της στο νέο θεό Διόνυσο, που είναι το βλαστικό σύμβολο της γονιμότητας και μάλιστα διαθέτει και γυναικεία φύση, καθώς και άμεση σχέση, ως χθόνιος θεός, με τους νεκρούς. Γίνεται έτσι η κορυφαία μορφή του διονυσιακού θιάσου.

Το "προσωπείο", οι μάσκες που φέρουν οι Μπούλες, αποτελεί κατά τον συγγραφέα ένα από τα στοιχεία του δρώμενου που διατήρησαν την αρχική τους μορφή και η ερμηνεία των συμβολισμών που έχει, ενισχύει την άποψη ότι το δρώμενο έχει αφετηρία την προϊστορική φυλετική μύηση. Το λευκό χρώμα το χρησιμοποιούσαν στις μνήσεις για να δηλώσουν τον πλασματικό θάνατο. Το κόκκινο συμβολίζει τη ζωή, την αναγέννηση. Τη νεκρική όψη του μυνόμενου αποδίδουν πιστά τ' ασχημάτιστα μάτια και στόμα του προσωπείου. Το "μουστάκι", υποστηρίζει ο συγγραφέας, είναι στην

Η νύμφη

πραγματικότητα κέρατα ταύρου, που είναι διονυσιακό σύμβολο της γονιμότητας.

Το προσωπείο συνέβαλε στη διατήρηση του δρώμενου. Ο μύστης μ' αυτό αποκλείεται από το περιβάλλον του, δε μιλά, δεν ακούει. Μεταμορφώνεται σε πνεύμα, και δεν υπακούει σε κανένα κοινωνικό νόμο. Η σιωπή προστάτευε τη συλλογικότητα του θιάσου και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας πολύπλοκης γλώσσας χειρονομιών, ενός κώδικα, που έμεινε ανεπηρέαστος και, με την πάροδο του χρόνου, καθαγιασθηκε από την παράδοση. Το σκέπασμα του κεφαλιού με τη μάσκα (προσωπείο) και το ταράμπουλο είναι μια μορφή συμβολικού θανάτου και αφανισμού του μύστη, που επανέρχεται αναγεννημένος στο κοινωνικό περιβάλλον μετά την αφαίρεσή του.

Αναλύοντας την ενδυμασία της Μπούλας ο συγγραφέας επισημαίνει τρία στοιχεία που συναντάμε στη μύηση: Τη δοκιμασία της ένδυσης, περίπλοκη και χρονοβόρα, με την απαραίτητη παρουσία του παλιού μύστη, ο οποίος βοηθά το νέο να "εισαχθεί" το δρώμενο, την ομοιομορφία που καθορίζει την ταυτότητα του θιάσου και συμβάλλει στην επίδειξή του, που με τη σειρά της αποτελεί καθοριστικό στοιχείο της επιβίωσής του, και τη λευκότητα της ενδυμασίας, ως συμβολισμός του μυητικού θανάτου και της ιερουργικής καθαρότητας για την απόκτηση της νέας ζωής. Ιδιαίτερα σημειώνει το ρόλο του "θώρακα" με νομίσματα, που προσδίδουν θεραπευτικές, προστατευτικές και εν τέλει μαγικές ιδιότητες, ως φυλαχτά, ενώ ο ήχος που παράγεται από την κρούση τους κατά τη διάρκεια των τελετουργικών χορών έχει, κατά τις πανάρχαιες δοξασίες, αποτρεπτικές του κακού ιδιότητες, ανάλογες με αυτές που έχουν και τα εικονίδια των αγίων (των θεών κατά την αρχαιότητα) που κρέμονται στο στήθος των μελών του θιάσου.

Τέλος συνδέει τη χρήση της "πάλας", του σπαθιού που φέρει η μπούλα με τη μύηση των νέων στα όπλα μέσω των ένοπλων, και όχι απαραίτητα πολεμικών χορών, και τον διπλό της ρόλο, ως θύρσου, όταν την κρατάνε ανάποδα, και ως όπλων προστασίας της νύφης που συνοδεύουν,

αλλά και καθαρισμού της κοινότητας, όταν την κρατάνε από τη λαβή και τις κρούουν για την πρόκληση θορύβου.

Προσωπείο Μπούλας

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης του ο Θεόδωρος Ζιώτας ασχολείται με τη δομή του δρώμενου, για το οποίο διαπιστώνει

Προσωπείο Νύφης

ότι έχει τη δομή του εποχιακού δράματος, καθώς και της διονυσιακής λατρείας, δομή που αποτελείται από την **πομπή**, τον **αγώνα** και τον **κόμο**.

Η **πομπή** στην περίπτωση του δρώμενου "Μπούλες", και ιδιαίτερα ο τρόπος που συγκεντρώνεται ο "θιάσος", με το ατομικό κάλεσμα του κάθε μέλους του, διατηρεί στοιχεία από τις τελετές ενηλικίωσης, την απόσπαση του μουύμενου από το περιβάλλον του και την αποκοπή όλων των συγγενικών δεσμών. Η υποδοχή της πομπής των τελεστών στο δημαρχείο αντικαθιστά σήμερα την πομπική είσοδο του θεού Διονύσου (που υποκαθιστά η νύφη) στην πόλη και ο δήμαρχος τον άρχοντα ή τον βασιλέα της πόλης, οι τρεις περιφορές που εκτελούν γύρω από το δημαρχείο συμβολίζουν τον καθαγιασμό του χώρου και την οριοθέτηση του "ιερού" έναντι του "κοσμικού".

Ο συγγραφέας επιμένει ιδιαίτερα στην ανάλυση των κινήσεων και των χειρονομιών που ο "χορός" των τελεστών εκτελεί με σχολαστική ακρίβεια πριν ξεκινήσει το μεγάλο του ταξίδι μέσα στην πόλη καθώς και των ήχων της μουσικής που τους συνοδεύει. Σημειώνει ότι η έξοδος του αρχηγού του "θιάσου" και της νύφης από το δημαρχείο αποτελεί σημάδι της τέλεσης του "ιερού

γάμου", της ένωσης του θηλυκού με το Διόνυσο, ώστε να εξασφαλιστεί η γονιμότητα της γης, των γυναικών και των ζώων, και προκαλεί ενθουσιασμό στα μέλη του "θιάσου", που εκφράζονται με χαρούμενη μουσική και ενθουσιώδη ελεύθερο χορό, όπως δεν τα ξανασυναντούμε καθ' όλη τη διάρκεια του δρώμενου.

Αφού καταλαγιάσει η συναισθηματική φόρτιση του ιερού γάμου και η εκδήλωση χαράς για την ένωσή τους με τον απάνω κόσμο, η νύφη (Διόνυσος) συνοδευόμενη από το θιάσό της (μπούλες) ξεκινά την περιφορά της στους δρόμους της πόλης με μια πομπή εξαιρετικής μεγαλοπρέπειας. Η διαδρομή του "θιάσου" είναι αυστηρά καθορισμένη και τηρείται αυστηρά, οριοθετεί την περιοχή, σχηματίζοντας ένα μαγικό κύκλο απροσπέλαστο στα πονηρά πνεύματα. Η παρουσία του "θιάσου" στην πόλη αποτελεί εγγύηση για τη γονιμότητα, την ευνομία και την ευημερία. Είναι ο "Αγώνας" που διεξάγουν τα γονιμοποιά πνεύματα, οι "μπούλες", με τις αποτρεπτικές και εξευμενιστικές τελετουργίες που έχουν σκοπό να εκδιώξουν τα κακά πνεύματα που απειλούν την έλευση του νέου χρόνου.

Ο συγγραφέας παραθέτει αναλυτικά στοιχεία από τη χορευτική δράση του θιάσου κατά τη διαδρομή του στους δρόμους της πόλης. Τέλος σημειώνει ότι με το κλείσιμο του μαγικού κύκλου και την ολοκλήρωση του "αγώνα" των μυστών το προσωπείο και το ταράμπουλο αφαιρούνται και οι τελεστές αποκαλύπτονται, επιστρέφοντας στον πραγματικό κόσμο από τον κόσμο των πνευμάτων, όπου ήταν πριν ως είδωλα, ενώ η κοινωνία τους υποδέχεται με γλυκίσματα και κεράσματα.

Το τρίτο μέρος του δρώμενου, ο "κόμος", αποτελεί κατά τον συγγραφέα το τελευταίο στάδιο της φυλετικής μύησης, με την επιστροφή των μυημένων στην οικογένειά τους και στην κοινότητα, επιστροφή που γίνεται με πανηγυρικό τρόπο, με πάνδημη συμμετοχή. Ολόκληρος ο θιάσος, χωρίς τη μάσκα και το κεφαλοκάλυμμα και χωρίς την αυστηρή τήρηση του δρομολογίου, επισκέπτονται τα σπίτια των μελών του και γιορτάζουν μαζί με τους

συγγενείς και φίλους τους την "ολοκλήρωση" της τελετουργίας. Στις τελετές αυτές συμμετέχουν και οι παλιοί μύστες. Όλα αυτά αποτελούν τα χαρακτηριστικά του "κόμου" των διονυσιακών τελετών.

Η μελέτη συνοδεύεται από ένα συνοπτικό "γλωσσάρι", καθώς και από έναν πλούσιο βιβλιογραφικό κατάλογο. Περιλαμβάνει επίσης αρκετές ωραίες φωτογραφίες από την τέλεση του δρώμενου και την ενδυματολογία της Μπούλας και της Νύφης.

Επίλογος

Απ' ό,τι εκτέθηκε παραπάνω προκύπτει καθαρά ότι ο συμπολίτης μας μελετητής όχι μόνο αποδεικνύει τη σχέση του σημερινού εθίμου με τις αρχαιότερες τελετές της Άνοιξης, αλλά προχωρά ακόμη πιο πέρα: υποδεικνύει τη σχέση του δρώμενου με τις ακόμη πιο παλιές τελετές φυλετικής μύησης των νέων ανδρών και της ένταξής τους στην "φυλή" ως ενηλίκων μελών της. Ανιχνεύει την κατοπινή "μορφοποίηση" των τελετών αυτών και την ένταξή τους στη Διονυσιακή λατρεία και τις αποτρεπτικές και εξευμενιστικές τελετουργίες για τον καθαρισμό της πόλης και την γονιμότητα φύσης και ανθρώπων. Έτσι τεκμηριώνεται πλέον η αρχέγονη προέλευση του εθίμου και ανοίγει ο δρόμος για την παραπέρα έρευνα των διαδοχικών μορφολογικών μεταλλάξεών του μέχρι τις μέρες μας.

Η τέλεση του "ζαλιστού" μπροστά στο δημαρχείο

Η εθνικοθρησκευτική δράση του Ε. Στουγιαννάκη

του Γιάννη Καρατσιώλη

Σ.τ.Σ. Αναδημοσιεύουμε ολοκληρωμένο το κείμενο του συνεργάτη μας Γ. Καρατσιώλη που δημοσιεύτηκε "κουτσουρεμένο" λόγω τυπογραφικής αβλεψίας στο προηγούμενο τεύχος μας.

Με αφορμή την ανιστόρητη απόφαση αναγνώρισης από τις Η.Π.Α του κράτους των Σκοπίων με την ονομασία "Δημοκρατία της Μακεδονίας",ας σημειώσουμε μερικές γραμμές με την εθνικοθρησκευτική δραστηριότητα του ιστορικού της Νάουσας και της Έδεσσας Ευσταθίου Στουγιαννάκη, στη μνήμη όλων όσων αγωνίστηκαν

για την Μακεδονία.

Ο Ε. Στουγιαννάκης υπηρέτησε ως δάσκαλος σε διάφορα κοινοτικά σχολεία της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας, όπου και ανέπτυξε σημαντική εθνική δραστηριότητα απέναντι στη βουλγαρική προπαγάνδα. Στην αρχή του 1894 στη

Ο Ευστάθιος Στουγιαννάκης καθηγητής στη Νάουσα με τους μαθητές του

γενέτειρά του Έδεσσα. Το 1897 στο Ασβεστοχώρι της Θεσσαλονίκης, στο οποίο είχε σημειωθεί σοβαρή διείσδυση των σλαβικών απόψεων για την ελληνικότητα της Μακεδονίας, αγωνίστηκε για την διαπαιδαγώγηση τα τοπικής νεολαίας και όχι μόνο αλλά και την ποδηγέτηση των ενηλίκων κατοίκων του.

Αξιοσημείωτη είναι η δράση του στην Μακεδονική Στρώμνιτσα το 1902 και 1903 μεταξύ των σλαβοφώνων αλλά και των ακραιφνών Ελλήνων κατοίκων της, των οποίων αναπτέρωσε το ηθικό φρόνημα. Στην πόλη αυτή (που σήμερα δυστυχώς ανήκει στο κρατίδιο των Σκοπίων) νυμφεύεται με την νηπιαγωγό Μαρία Καλιούσκα μητέρα δύο παιδιών του.

Στη Νάουσα ήλθε πήρε τον τίτλο του διδάκτορα Φιλολογίας από το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ανέλαβε την διεύθυνση του Αρρεναγωγείου και του Γυμνασίου της πόλης.

Παράλληλα με τα καθήκοντά του ως εκπαιδευτικού παντού όπου υπηρέτησε οργάνωσε κυριακάτικα λαϊκά σχολεία, όπου ο ίδιος ανέπτυξε θρησκευτικά θέματα σε λαϊκό ακροατήριο καθώς και έδινε διαλέξεις εθνικού περιεχομένου. Συνεργάστηκε με το Μακεδονικό Κομιτάτο και κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες να διατηρησει ακμαίο το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων της κατεχόμενης από τους Τούρκους κατακτητές Μακεδονίας και ταλαιπωρούμενης από τους συμμορίτες Βούλγαρους κομιτατζήδες υπαίθρου Μακεδονικής ενδοχώρας.

Έλαβε μέρος σε τοπικές ένοπλες συγκρούσεις των δυνάμεων του Ελληνικού Κομιτάτου με του Βούλγαρους κομιτατζήδες και για την πατριωτική του δράση καταδιώκεται επίμονα και παρακολουθείται και από τους Τούρκους και από του Βούλγαρους. Τελικά διασώζεται από τις παγίδες των Βουλγάρων, αλλά πέφτει στα χέρια των Τούρκων και κλείνεται στις φυλακές του Διοικητηρίου της Θεσσαλονίκης.

Ο Αγγ. Ανεστόπουλος στο έργο του <Μακεδονικός Αγών> (Θεσσαλονίκη 1965 τόμος Α?σ. 97-98) αναφέρει για την δράση του Ε.Στουγιαννάκη

κατά τον Μακεδονικό Αγώνα τα εξής: < Ο Ε. Στουγιαννάκης εργάστηκε όλως ιδιαίτερος, ως διανοούμενος προικισμένος με ευχέρεια λόγου και με την εθνική διαφώτιση αναπτέρωνε το ηθικό του Ελληνισμού. Τέτοια απήχηση είχε η καθοδήγησή του προς τους κατοίκους, ώστε μερικοί που είχαν προσχωρήσει στον Βουλγαρισμό ξαναγύρισαν στους κόλπους στους κόλπους της Ελληνικής Κοινότητας. Εργάστηκε στην Έδεσσα και στη Θεσσαλονίκη υπέρ των εθνικών ιδεωδών και ανάλωσε την ζωή του για το μεγαλείο της πατρίδος και της Ελληνικής φυλής".

Όταν απελευθερώθηκε η Μακεδονία εξελέγη δυο φορές βουλευτής, του νομού Πέλλας και του νομού Θεσσαλονίκης, στην οποία και τελικά εγκαταστάθηκε την περίοδο του μεσοπολέμου και αφοσιώθηκε στην υπηρεσία της εκκλησίας.

Από το αρχείο του Γιώργου Τουσίμη πληροφορούμαστε, ότι στο ενοριακό εκκλησάκι της Θεσσαλονίκης Άγιος Χαράλαμπος (μετόχι της Μονής Σίμωνόπετρας) εφημέρευε ένας ταπεινός λευίτης ο παπα-Λεόντιος, πρόσφυγας από την Μικρά Ασία. Αυτός με την συνεργασία εκλεκτών ανθρώπων της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης ίδρυσε μια θρησκευτική αδελφότητα για να <αντιδράσει (όπως σημειώνει Ο Γ.Τ.) με τακτικά ηθικοθρησκευτικά μαθήματα και κηρύγματα στην κοινωνική διαφθορά και την πνευματική αποεμάτωση".

Ανάμεσα στους στενούς του συνεργάτες (7 τον αριθμό) ήταν ο Ε.Στουγιαννάκης. Με αυτούς λοιπόν ίδρυσε την Αδελφότητα της Αποστολικής Διακονίας, που ήταν η σοβαρότερη ηθικοθρησκευτική οργάνωση της συμπτωτεύουσας. Το κέντρο της ήταν στην οδό Κασσάνδρου 59 και είχε 7 παραρτήματα σε όλη την πόλη με 1.000 περίπου τακτικά μέλη

Υπεύθυνος του παραρτήματος στην περιοχή των Αγίων Αποστόλων ήταν ο Ευστάθιος Στουγιαννάκης. Πολλές ομιλίες του αναγράφονταν στον τύπο της Θεσσαλονίκης, μάλιστα δε ο ερευνητής και συνεργάτης του περιοδικού "ΝΙΑΟΥΣΤΑ" αείμνηστος Γεώργιος Τουσίμης, ερευνώντας και αυτή την πλευρά της δράσης του Ε.

Στουγιαννάκη, αναφέρει τον συγκινητικό επιζή-
δειο που εκφώνησε ο τελευταίος κατά την κηδεία
του γέροντα πατρός Λεοντίου. Στον επιζήδειο
αυτό εκφράζει τον απεριόριστο θαυμασμό προς
τον πνευματικό αυτό άνθρωπο και την ευγνωμο-
σύνη για όσα πνευματικά του προσέφερε.

Για την ιστορία να υπενθυμίσουμε ότι ο Ε.
Στουγιαννάκης γεννήθηκε στην Έδεσσα το 1875
και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1938. Την (Ιστο-
ρία της πόλεως Ναούσης (εξέδωσε το 1924 στην
Έδεσσα (Β' και Γ' έκδοση έγινε από τον Σύλλο-
γο Αποφοίτων Ναούσης "Αναστάσιος Μιχαήλ ο
Λόγιος" το 1976 στη Θεσσαλονίκη και το 1993
στη Νάουσα) και το έργο του "Έδεσσα η Μακε-
δονική εν τη ιστορία" εξέδωσε το 1932 για πρώτη
φορά. Οι δύο αυτές πόλεις τον τίμησαν μόνο με
την ονομασία μιας οδού.

Ιστορικά ντοκουμέντα των Εκπαιδευτηρίων Ναούσης

Ενώ τελειώνω την εργασία για
την εθνικοθηρησκευτική δράση του
ιστορικού της Νάουσας, ο αγαπη-
τός και συνεργάτης του περιοδι-
κού μας Παύλος Πυρινός (λυ-
κειάρχης από την Βέροια) μου
παρέδωσε για το αρχείο της
"ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ" το πρωτότυπο
Ενδεικτικού, επιδόσεων μαθη-
τριας των "Ελληνικών Εκπαιδευ-
τηρίων Ναούσης" με την υπογρα-
φή του Διευθυντού τους Ευστα-
θίου Στουγιαννάκη.

Τούτο αφορά το σχολικό έτος
1913-1914 και αναφέρεται σε μα-
θήτρια από την Αθήνα (Αλεξάν-
δρα Κότπου) 14 ετών κόρη προ-
φανώς δημοσίου υπαλλήλου που
υπηρετούσε στη Νάουσα και της
χορηγήθηκε για την εγγραφή της
στην επόμενη τάξη (από την Β'
ημιγυμνασίου στη Γ') πράγμα που
έγινε στην Βέροια, όπου μάλλον
μετατέθηκε ο πατέρας της.

Την σχετική εγγραφή της στα εκπαιδευτήρια
Βεροίας βεβαιώνει ιδιοχείρως ο εκεί Γυμνα-
σιάρχης Π.Δ.Πουρναράς και έγινε αυτή (η εγ-
γραφή) στις 23 Σεπτεμβρίου 1916.

Το ενδεικτικό, εκδόθηκε στην Νάουσα στις 15
Ιουνίου 1914 και μεταξύ των διδασκομένων μα-
θημάτων, αξίζει να σημειωθεί, ότι ήταν, την επο-
χή εκείνη, τα Γαλλικά (ως ξένη γλώσσα) καθώς
και ιδιαίτερο μάθημα το της ερμηνείας του Ευαγ-
γελίου, πέραν φυσικά, των Θρησκευτικών.

Το πλήρες κείμενο του εγγράφου αυτού παρα-
θέτουμε σε φωτοτυπία, αφού ευχαριστήσουμε
βέβαια τον κ. Πυρινό.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Το έτος 1913-1914

Την 15 Ιουνίου 1914

Την 23 Σεπτεμβρίου 1916

ΜΑΘΗΜΑΤΑ	ΒΑΘΜΟΣ	ΜΑΘΗΜΑΤΑ	ΒΑΘΜΟΣ
Ελληνικά	5	Φυσική ιστορία	5
Γαλλικά	5	Φυσική ιστορία	5
Ιστορία	5	Φυσική ιστορία	5
Γεωγραφία	5	Φυσική ιστορία	5
Θρησκεία	5	Φυσική ιστορία	5
Ελληνικά	5	Φυσική ιστορία	5
Γαλλικά	5	Φυσική ιστορία	5
Ιστορία	5	Φυσική ιστορία	5
Γεωγραφία	5	Φυσική ιστορία	5
Θρησκεία	5	Φυσική ιστορία	5

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

Η φωτοτυπία του εγγράφου

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

του Ιωάννη Χατζηχαρίση
Αναπληρωτή Ερευνητή του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.
Διευθυντή Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δένδρων

Όταν μιλάμε, ακούμε ή διαβάζουμε για το περιβάλλον, η σκέψη των περισσότερων ανθρώπων οδηγείται συνειρμικά στο φυσικό περιβάλλον, που εκτείνεται σε περιοχές της γης με ήπιες ή καθόλου ανθρώπινες δραστηριότητες και ιδιαίτερα στην άγρια πανίδα και χλωρίδα, που απαντάται ή αναπτύσσεται σ' αυτό. Σπάνια συγκαταλέγει σ' αυτό και τις καλλιεργούμενες εκτάσεις γης ή αυτές που χρησιμοποιούνται από την κτηνοτροφία για βόσκηση ή για άλλες γεωργικές δραστηριότητες. Η αντίληψη αυτή έχει ως αποτέλεσμα να διαχωρίζεται και να μη δίνεται η δέουσα περιβαλλοντική σημασία, για το κομμάτι αυτό του περιβάλλοντος, από τους ανθρώπους της υπαίθρου και η ανάλογη από τους σχετικούς φορείς.

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις γης, καθώς και οι χρησιμοποιούμενες για άλλες γεωργικές δραστηριότητες, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του περιβάλλοντος, σύμφωνα με την ολιστική αντίληψη αυτού. Εκτός δε από την οικονομική σημασία που έχουν και την καίρια συμβολή τους στην επιβίωση του ανθρώπου, συμβάλλουν αποφασιστικά στην διατήρηση της άγριας πανίδας κυρίως και χλωρίδας, αλλά και στην ομορφιά του τοπίου, ενώ σε πολλές περιπτώσεις και κυρίως σε αρδευόμενες ερημικές περιοχές, στην ανάπτυξη και διατήρηση χλωρίδας. Σε ορισμένες περιπτώσεις είναι αναγκαία η συνύπαρξη καλλιεργούμενων και μη καλλιεργούμενων εκτάσεων για την επιβίωση των οικοσυστημάτων που διαμορφώνονται σ' αυτές.

Πολλά είδη αυτοφυών φυτών μπορούν να επιβιώσουν μόνο σε καλλιεργούμενες εκτάσεις γης,

ενώ σε μη καλλιεργούμενες κινδυνεύουν με εξαφάνιση από ασθένειες ή τον ανταγωνισμό άλλων, που προσαρμόζονται καλλίτερα σε αντίξοες συνθήκες.

Πολλά καλλιεργούμενα είδη φυτών ή ποικιλίες αυτών, με οικονομική σημασία, έχουν εξαφανιστεί από το φυσικό περιβάλλον και σώζονται χάριν στην καλλιέργειά τους από τον άνθρωπο.

Το ίδιο συμβαίνει και με πολλά είδη ή φυλές εκτρεφόμενων από τον άνθρωπο ζώων.

Πολλά είδη άγριων ζώων, πτηνών αλλά και εντόμων, έχουν ως ενδιαίτημα τις καλλιεργούμενες περιοχές και επιβιώνουν με τροφές που παρέχονται από αυτές, ενώ άλλα μεταναστεύουν σε καλλιεργούμενες περιοχές, όταν έχουν εξαντληθεί τα αποθέματα τροφής στο φυσικό τους χώρο ή έχουν σκεπαστεί από χιόνια.

Όσον αφορά στην ομορφιά του τοπίου δεν χρειάζεται να πούμε πολλά λόγια, αρκεί να φανταστούμε τις καλλιεργούμενες εκτάσεις γης χωρίς τις καλλιέργειες. Πολλές από αυτές με εύφορα εδάφη και ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες θα είχαν μετατραπεί σε δάση, ρουμάνια, λόχμες ή λειμώνες, ενώ άλλες, με δυσμενείς εδαφοκλιματικές συνθήκες, όπως είναι οι περισσότερες περιοχές της Μεσογείου, θα είχαν ερημοποιηθεί, χωρίς ίχνος ζωής πάνω τους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντίθεσης αυτής για τη χώρα μας αποτελεί ο Θεσσαλικός κάμπος. Όταν τον διατρέχει κανείς κατά την βλαστική περίοδο των καλλιεργειών, βλέπει μια απέραντη θάλασσα από όλες τις αποχρώσεις του

πράσινου, που δημιουργούν οι διάφορες καλλιέργειες. Όταν όμως ωριμάσουν οι καρποί των καλλιεργειών και θεριστούν και συγκομισθούν, η καταπράσινη θάλασσα μεταμορφώνεται σε έρημο.

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις γης με τα ποικιλόσημα οριοθετημένα αγροτεμάχια, τις διάφορες ποικιλόμορφες καλλιέργειες, τους φυσικούς φράχτες και τις χέρσες εκτάσεις ανάμεσά τους, συνθέτουν ένα πανόραμα ομορφιάς, με διαφορετική εμφάνιση στις τέσσερις εποχές του έτους.

Στη διαμόρφωση του Δελφικού τοπίου, που θεωρείται από Διεθνείς Φορείς, ένα από τα ωραιότερα του κόσμου, συμβάλλουν: το ανάγλυφο του εδάφους, το σημείο διαφυγής αυτού που ξανοίγεται προς τη θάλασσα και η πυκνή κάλυψη των επιφανειών με καλλιεργούμενα ελαιόδενδρα.

Στην περιοχή μας, τα τεχνητά δάση των καλλιεργούμενων ειδών οπωροφόρων, οι οπωρώνες, που καλύπτουν όλες σχεδόν τις εκτάσεις των καλλιεργούμενων περιοχών στις υπώρειες του Βερμίου και εξαπλώνονται σταδιακά προς τις πεδινές του κάμπου της Μακεδονίας, έρχονται σε απόλυτη αρμονία με τις δασοσκεπείς πλαγιές του Βερμίου και διακοσμούν το τοπίο με διάφορα χρώματα και αποχρώσεις, που εναλλάσσονται στα διάφορα υψόμετρα και στις τέσσερις εποχές του έτους.

Τα λιβάδια των ορεινών όγκων θα στερούνταν

από τη ζωντάνια της ζωής που δίνουν σ' αυτά, τα κοπάδια εκτρεφόμενων ζώων, όταν βόσκουν κατά την θερινή περίοδο, σε αντίθεση με τη χειμερινή που η ζωντάνια αυτής σπανίζει.

Πολλοί ποιητές και συγγραφείς, από όλο τον κόσμο, εξύμνησαν την ομορφιά του τοπίου των καλλιεργούμενων περιοχών ή όπως συνηθίζεται να λέγεται του αγροτικού τοπίου, ενώ ζωγράφοι την απεικόνισαν σε όλες τις εποχές του έτους.

Οι καλλιεργούμενες περιοχές του περιβάλλοντος, εκτός από την οικονομική σημασία που έχουν, για την παραγωγή αγαθών αναγκαίων στην επιβίωση του ανθρώπου, τη συμβολή τους στη διάσωση της πανίδας και χλωρίδας και το αισθητικό μέρος, συμβάλλουν ακόμη, με τις ανθρώπινες δραστηριότητες:

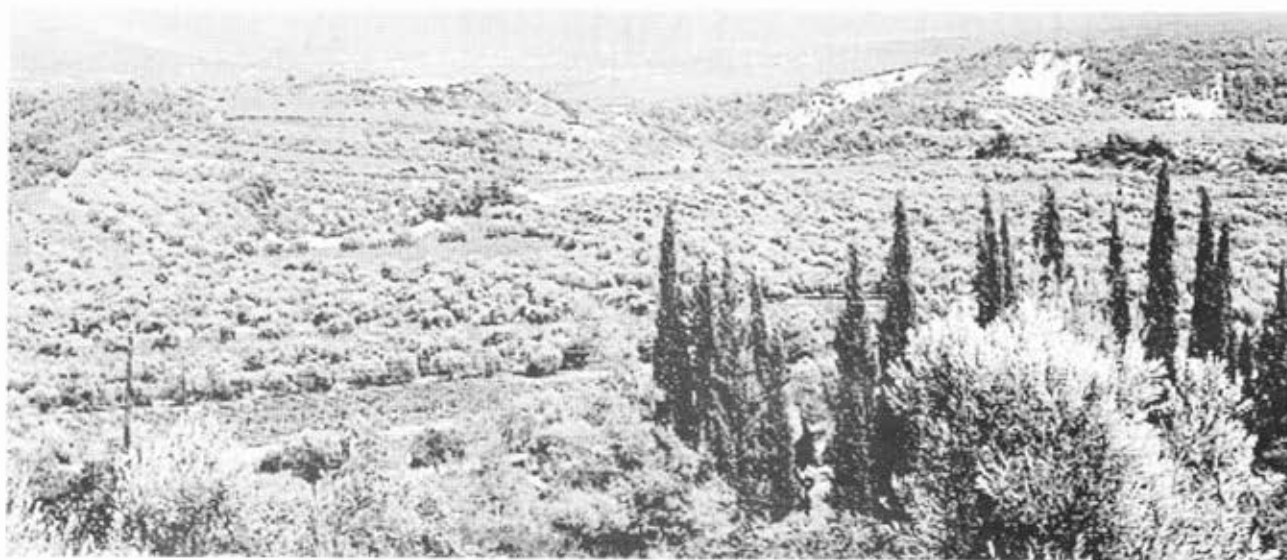
-Στην προστασία των εδαφών από την διάβρωση.

-Στον εμπλουτισμό των αποθεμάτων των υπόγειων υδάτων και ιδιαίτερα στις αρδευόμενες περιοχές.

-Στον εμπλουτισμό της ατμόσφαιρας με οξυγόνο.

-Στον εμπλουτισμό των εδαφών με θρεπτικά στοιχεία.

-Καθώς επίσης και στην διάσωση πολύτιμων για την ανθρωπότητα και το περιβάλλον φυτικών και ζωικών πόρων.

Στο τελευταίο σημείο θα σταθούμε λίγο περισσότερο, γιατί περιλαμβάνει μια παράμετρο που είναι γνωστή σε εξειδικευμένους σχετικά επιστημονικούς φορείς, άγνωστη όμως σε όλους σχεδόν τους υπόλοιπους φορείς που ασχολούνται με το περιβάλλον, στους ανθρώπους της υπαίθρου και στο ευρύ κοινό.

Στα καλλιεργούμενα φυτά και στα εκτρεφόμενα ζώα, που έχουν μεγάλη οικονομική σημασία, παρίσταται επιτακτική η ανάγκη να αντικαθίστανται διαρκώς οι καλλιεργούμενες ποικιλίες και οι εκτρεφόμενες φυλές αντίστοιχα, με νεώτερες, για τους παρακάτω λόγους:

Κατά τις διαδικασίες αναπαραγωγής αυτών και μετά από ορισμένες γενεές, τα καλά χαρακτηριστικά, για τα οποία επιλέγηκαν, διασπώνται ή εκφυλίζονται.

Με την συνεχή και επί μακρόν καλλιέργεια ή εκτροφή αυτών στο ίδιο περιβάλλον, αποκτούν ευαισθησίες σε εχθρούς και ασθένειες.

Η αντιμετώπιση του μεγάλου διεθνούς ανταγωνισμού στα παραγόμενα προϊόντα αυτών, απαιτεί συνεχή βελτίωση των καλλιεργούμενων ποικιλιών και φυλών, για την παραγωγή προϊόντων καλύτερης ποιότητας.

Ο πληθυσμός της γης αυξάνεται συνεχώς, ενώ οι διαθέσιμες εκτάσεις γης παραμένουν σταθερές και για να εξασφαλιστεί επάρκεια αγαθών χρειάζεται αύξηση της παραγωγικότητας των εδαφών, που επιτυγχάνεται κυρίως με την δημιουργία και καλλιέργεια περισσότερο αποδοτικών ποικιλιών και παραγωγικών φυλών.

Οι διατροφικές συνήθειες των καταναλωτών αλλάζουν με τον καιρό και τα παραγόμενα προϊόντα θα πρέπει να προσαρμόζονται στις εκάστοτε απαιτήσεις των καταναλωτών.

Η εξεύρεση, δημιουργία και επιλογή νέων ποικιλιών και νέων φυλών ζώων είναι αρμοδιότητα σχετικών Ερευνητικών Ιδρυμάτων, τα οποία ασχολούνται με τη γενετική βελτίωση αυτών συνεχώς και σε όλες τις χώρες του κόσμου, με σκοπό τη δημιουργία ικανών παρακαταθηκών που θα

είναι στη διάθεση των καλλιεργητών.

Το αντιζείμενο αυτό απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων και του Ινστιτούτου μας.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών απαιτείται παρακαταθήκη κατάλληλων γονιδίων, που ανευρίσκονται στις ήδη καλλιεργούμενες ποικιλίες φυτών ή εκτρεφόμενες φυλές ζώων, καθώς και σε άγρια είδη ή φυλές.

Δυστυχώς όμως οι παλαιές ποικιλίες, όταν δεν χρησιμοποιούνται για καλλιέργεια, εγκαταλείπονται από τους παραγωγούς και εξαφανίζονται. Το 90% των ποικιλιών σιταριού, που χρησιμοποιήθηκαν για καλλιέργεια κατά το παρελθόν,

έχουν εξαφανιστεί και δεν ανευρίσκονται σήμερα. Το ίδιο συνέβη και με τις εκτρεφόμενες φυλές ζώων και ιδιαίτερα στη χώρα μας με τις τοπικές φυλές αιγοπροβάτων, βοοειδών κ.λ.π., καθιστώντας τη γη μας φτωχότερη.

Παράλληλα εξαφανίζονται και πολλά πολύτιμα άγρια είδη με την ρύπανση, την μόλυνση και γενικά την κακή διαχείριση ή εκμετάλλευση του περιβάλλοντος.

Πολλά είδη εξαφανίζονται ακόμη από νέους εχθρούς και ασθένειες, που εισβάλλουν από όλες τις γωνιές της γης, με τη μεταφορά αγαθών και τη διακίνηση των ανθρώπων, εναντίον των οποίων οι γηγενείς πληθυσμοί δεν είχαν αναπτύξει μηχανισμούς αντίστασης ή ανθεκτικότητας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταστροφή σε πολλές περιοχές της χώρας μας, από ξενόφερτα Βακτηρία, μεγάλων δασικών εκτάσεων με αυτοφυείς καστανιές, φτελιές και τελευταία στην Πελοπόννησο, με πλατάνια. Στη γενέτειρά μου, Βελβεντό Κοζάνης, υπήρχε μεγάλος αριθμός αυτοφυών δένδρων Βερικοκιάς, Μηλιάς, Αγλαδιάς, Δαμασκηλιάς κ.λ.π., με την εισαγωγή της καλλιέργειας αυτών των ειδών εισήλθαν και οι ασθένειες, τις οποίες οι παραγωγοί καταπολεμούσαν στα καλλιεργούμενα δένδρα όχι όμως στα αυτοφυή, με αποτέλεσμα να προσβληθούν, να ξηραθούν και να εξαφανιστούν, εξαφανίζοντας μαζί τους και τα πολύτιμα γονίδια που έφεραν.

Τα άγρια αυτοφυή είδη όπως και τα καλλιεργούμενα, κινδυνεύουν ακόμη με διάβρωση, από τη διασταύρωσή τους με καλλιεργούμενα συγγενή είδη ή αντίστροφα, που έχει σαν αποτέλεσμα την εξαφάνιση ή την υποτέλεια πολύτιμων αλληλόμορφων γονιδίων, εξαιτίας της οποίας δεν θα μπορέσουν να κυριαρχήσουν και να εκδηλώσουν τα χαρακτηριστικά τους στους απογόνους.

Για τη διάσωση από την διάβρωση ή την εξαφάνιση φυτικών ειδών και φυλών ζώων, με μεγάλη οικονομική σημασία, χρηματοδοτούνται ή επιδοτούνται από εθνικούς πόρους, από την Ε.Ε., από τον F.A.O. και από πολλούς άλλους σχετικούς φορείς, εξειδικευμένα διεθνή, εθνικά και τοπικά

προγράμματα, τα οποία υλοποιούνται από σχετικούς επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, σε συνεργασία με Δημόσιες Υπηρεσίες, άλλους συλλογικούς φορείς και μεμονωμένους παραγωγούς, με τους παρακάτω κύριους στόχους:

-Την εξερεύνηση, επισήμανση, καταγραφή και χαρτογράφηση άγριου ή αυτοφυούς φυτικού υλικού με ιδιαίτερη οικονομική ή επιστημονική σημασία.

-Την επισήμανση, καταγραφή και αξιολόγηση των κινδύνων που το απειλούν με διάβρωση ή εξαφάνιση.

-Τη μεταφορά αυτού σε ασφαλή θέση για διάσωση.

-Τη διατήρηση αυτού σε επίσημες Τράπεζες Διατήρησης Γενετικού Υλικού, (Τ.Δ.Γ.Υ.), στις οποίες διατηρούνται επίσης παλαιές ποικιλίες καθώς και νεώτερες, που εγκαταλείφθηκε η καλλιέργειά τους από τους παραγωγούς και άλλο πολύτιμο γενετικό υλικό.

-Την επιδότηση παραγωγών για καλλιέργεια ντόπιων ή παραδοσιακών ποικιλιών, που εγκαταλείφθηκε η καλλιέργειά τους και κινδυνεύουν με εξαφάνιση.

Επίσημη Τ.Δ.Γ.Υ. διαθέτει και το Ινστιτούτο μας, για τα φυλλοβόλα οπωροφόρα.

Ανάλογα προγράμματα υλοποιούνται και για τις εκτρεφόμενες φυλές ζώων.

Εκτός από τα παραπάνω προγράμματα που έχουν στόχο την διάσωση πολύτιμων γενετικών πόρων, χρηματοδοτούνται, ενισχύονται ή επιδοτούνται και προγράμματα που έχουν στόχους: τη διατήρηση και αποκατάσταση του αγροτικού τοπίου, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, όπως είναι οι εδαφικοί, οι υδάτινοι, κ.λ.π., την εφαρμογή καλλιεργητικών μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον, όπως είναι η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, η ολοκληρωμένη διαχείριση κ.λ.π.

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά μερικές από τις χρηματοδοτούμενες δράσεις αυτών των προγραμ-

μάτων.

-Μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών, για την αποκατάσταση των εδαφών, αλλά και την ανάπτυξη της γηγενούς άγριας χλωρίδας και πανίδας.

-Εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας για τη αποφυγή της υπερβόσκησης, που έχει σαν αποτέλεσμα την διάβρωση του εδάφους και την μείωση της βιοποικιλότητας.

-Μείωση του αριθμού των ζώων που εκτρέφονται σε νησιωτικές κυρίως περιοχές, στις περιβαλλοντικές δυνατότητες των διατιθέμενων εκτάσεων.

-Διατήρηση και αποκατάσταση φυτοφραχτών, για την αποκατάσταση και διατήρηση του αγροτικού τοπίου.

-Διατήρηση και ανακατασκευή αναβαθμίδων σε επικλινείς καλλιεργούμενες εκτάσεις, για την

προστασία των εδαφών από τη διάβρωση.

-Διατήρηση ασυγκόμιστης επιφάνειας έως και 30%, των καλλιεργούμενων εκτάσεων με δημητριακά ή κτηνοτροφικά φυτά, για να αποτελέσει ζώνη διατροφής των άγριων πουλιών ή ζώων και χώρο φωλιάσματος και αναπαραγωγής αυτών.

-Χειμερινή κατάκλυση ορυζώνων με νερό, το τρίμηνο Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου - Ιανουαρίου, που βρίσκονται στο Δέλτα ποταμών, για να συμβάλλουν στην προστασία της ορνιθοπανίδας.

Εκτός από τις παραπάνω, χρηματοδοτούνται και πολλές άλλες δράσεις σχετικές με το αγροτικό περιβάλλον και θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και πολλές άλλες ακόμη, με την ίδια ή και μεγαλύτερη σημασία, όπως για παράδειγμα η δημιουργία αλέων δεξιά και αριστερά των αγροτικών δρόμων, η δημιουργία ανεμοφραχτών με δένδρα, γύρω από τα καλλιεργούμενα αγροτεμάχια, η εγκατάλειψη στα δένδρα της ακατάλληλης

για εμπορία παραγωγής των καλλιεργούμενων οπωροφόρων, για τη διατροφή άγριων ζώων και πτηνών, κ.λπ.

Δυστυχώς όμως οι πιστώσεις που διατίθενται για το σκοπό αυτό από τη χώρα μας είναι ελάχιστες και οι περισσότερες προέρχονται από προγράμματα της Ε.Ε., παρά του ότι η χώρα μας διαθέτει πλουσιότατα αποθέματα γενετικών πόρων και μεγάλη ποικιλομορφία αγροτικών τοπίων, ιδιαίτερου φυσικού κάλους και μεγάλων αντιθέσεων, που θα μπορούσαν να συμβάλλουν, εκτός των άλλων, και στην ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού και γενικότερα της υπαίθρου.

Τα εν λόγω προγράμματα χρηματοδοτούν τις εν λόγω δράσεις σε ορισμένες μόνο περιοχές της χώρας μας και δεν έχουν γενικευμένο χαρακτήρα.

Οι δικαιούχοι συμμετοχής σε αυτά, δεν είναι επαρκώς ενημερωμένοι και ελάχιστοι συμμετέχουν, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνονται πλήρως οι στόχοι και να μην απορροφούνται οι διατιθέμενες πιστώσεις.

Οι περιβαλλοντικοί φορείς, οι άνθρωποι της υπαίθρου και η κοινή γνώμη γενικότερα, δεν είναι σχεδόν καθόλου ενημερωμένοι, για να συμμετάσχουν ενεργά και να συμβάλλουν με την πίεσή τους στην ανάληψη σχετικών δράσεων.

Πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή στη χώρα μας, αναλαμβάνονται κυρίως από την Πολιτεία και από σχετικούς επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, σπάνια δε από άλλους σχετικούς με το περιβάλλον φορείς, την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους συλλογικούς φορείς παραγωγών και από μεμονωμένους παραγωγούς, που θα έπρεπε να είχαν τον πρώτο λόγο.

Η ανάληψη πρωτοβουλιών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους τοπικούς συλλογικούς φορείς και μεμονωμένα άτομα, θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση του αγροτικού τοπίου, σε τοπικό επίπεδο, καθώς και στην διάσωση πολύτιμου γενετικού υλικού, που πολλοί παραγωγοί έχουν στη διάθεσή τους και με ελάχιστες δαπά-

νες, που θα επιφέρουν πολλαπλά οφέλη.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, οι εκτάσεις της γης, που χρησιμοποιούνται για γεωργικές δραστηριότητες, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του περιβάλλοντος, συμβάλλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση αυτού και είναι λάθος να διαχωρίζονται.

Καθώς επίσης και ότι, και το κομμάτι αυτό του περιβάλλοντος αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και κινδύνους, ανάλογους με αυτούς του φυσικού περιβάλλοντος, που πρέπει να αποσοβηθούν, πολύ δε περισσότερο γιατί έχει και ιδιαίτερη οικονομική σημασία για την ανθρωπότητα.

Μπορεί ακόμη να αποκατασταθεί, να βελτιωθεί και να αναβαθμιστεί ως προς το αισθητικό μέρος και ιδιαίτερα σε περιοχές που αυτό είναι υποβαθμισμένο, όπως για παράδειγμα στο Θεσσαλικό κάμπο, στον οποίο, σε τεράστιες καλλιεργούμενες εκτάσεις με σιτηρά, δεν υπάρχει ούτε ένα δένδρο να κουρνιαίζουν τα πουλιά, να ξεκουράζονται οι άνθρωποι τα μεσημέρια του Καλοκαιριού και να διακοσμήει το τοπίο. Η φύτευση μερικών δένδρων, στα όρια των αγροτεμαχίων, θα εξυπηρετούσε πολλαπλούς σκοπούς και θα έδινε άλλη όψη στο τοπίο.

Δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία ότι, γίνονται προσπάθειες προς όλες αυτές τις κατευθύνσεις, από την πολιτεία, από εμπλεκόμενους επιστημονικούς και άλλους σχετικούς φορείς και από κατοίκους της υπαίθρου, αλλά είναι περιορισμένες, υποτονικές, ασυντόνιστες και μικρού φάσματος.

Σε χώρες του εξωτερικού με αυξημένη περιβαλλοντική συνείδηση γίνονται πολύ περισσότερα και σε μεγαλύτερη έκταση, τόσο από την πολιτεία, όσο και από τους φορείς, αλλά και ατομικές.

Στην Ολλανδία, υποχρεώνονται οι καλλιεργητές τουλίπας, να μην συγκομίζουν την παραγωγή ανθέων το πρώτο έτος των φυτειών, που είναι και το πιο παραγωγικό, για να διακοσμούν ανθίζοντας το περιβάλλον και να αυξάνεται η τουριστι-

κή κίνηση.

Στις Σκανδιναβικές χώρες, οι καλλιεργητές οπωροφόρων, κατασκευάζουν τεχνητές φωλιές πουλιών, για να φωλιάζουν τα πουλιά στους οπωρώνες και να τους προστατεύουν από βλαβερά έντομα.

Στην Αυστρία, πολλές κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, διοχετεύουν τα απόβλητα των στάβλων σε υπόγειες κλειστές δεξαμενές, για να υποστούν ζύμωση και κατόπιν να διασκορπιστούν στο έδαφος, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούν τα παραγόμενα αέρια κατά τη ζύμωση, που είναι κυρίως υδρογονάνθρακες, για θέρμανση των στάβλων και των κατοικιών, με την καύση τους σε ειδικούς καυστήρες, στην Κίνα δε και για μαγείρεμα.

Σε πολλές χώρες, σπέρνεται στους οπωρώνες ειδικός χλοοτάπητας, για την αντιμετώπιση των ζιζανίων, αλλά και την βελτίωση της εμφάνισης του τοπίου.

Τα τελευταία χρόνια, άρχισε σε πολλές χώρες, η τουριστική εκμετάλλευση οπωρώνων κυρίως, με την διάθεσή τους έναντι τιμήματος, για οικογενειακές εκδρομές, κατά τις οποίες, οι οικογένειες διημερεύουν εντός αυτών, τρώνε ελεύθερα φρούτα από τα δένδρα και συγκομίζουν για το σπίτι, τα οποία όμως πληρώνουν φεύγοντας.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, διαπιστώνεται αβίαστα ότι στη χώρα μας γίνονται ελάχιστα για τη διατήρηση, βελτίωση και αξιοποίηση του περιβάλλοντος, στο οποίο αναπτύσσονται οι γεωργικές δραστηριότητες. Η κοινή γνώμη δεν είναι επαρκώς ενημερωμένη. Η ευαισθησία των σχετικών φορέων και του κοινού είναι πολύ μικρότερη από αυτή που εκδηλώνεται για το φυσικό περιβάλλον, αν και η σημασία του είναι μεγαλύτερη, και χρειάζονται εποικοδομητικές παρεμβάσεις σε όλες τις παραμέτρους που εξετά-

στηκαν και συνοψίζονται παρακάτω:

-Τη διατήρηση και όπου είναι δυνατόν τον εμπλουτισμό των αποθεμάτων του περιβάλλοντος σε φυσικούς πόρους, (εδάφικους, υδάτινους κ.λ.π.)

-Τη διάσωση των πολύτιμων γενετικών πόρων που αντιμετωπίζουν προβλήματα διάβρωσης ή εξαφάνισης.

-Τη διατήρηση, αναβάθμιση και βελτίωση του αγροτικού τοπίου.

-Τη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας, που ενδημεί στις καλλιεργούμενες περιοχές.

-Την ενίσχυση της συμβολής του στη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

-Την αξιοποίηση των πόρων και την εκμετάλλευσή αυτού.

Για να εξασφαλιστεί η επιτυχία των παρεμβάσεων και να προκύψουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, θα πρέπει: να επισημανθούν, να καταγραφούν και να εξεταστούν τα προβλήματα που παρουσιάζει το κομμάτι αυτό του περιβάλλοντος, σε κάθε περιοχή, να σχεδιαστούν σχολαστικά οι ενδεικνυόμενες δράσεις που θα πρέπει να αναληφθούν, οι οποίες μπορεί να είναι γενικότερου ενδιαφέροντος ή τοπικού χαρακτήρα, ανάλογα με τα προβλήματα, τις ιδιαιτερότητες

και τις δυνατότητες της κάθε περιοχής και να εκπονηθούν σχέδια υλοποίησης, αξιοποίησης και εκμετάλλευσης αυτών, για να υπάρξει ενδιαφέρον από τον ανθρώπινο παράγοντα.

Για την απρόσκοπτη υλοποίηση των δράσεων κατά τον σχεδιασμό αυτών θα πρέπει:

-Να περιγραφούν με σαφήνεια οι περιβαλλοντικοί στόχοι που επιδιώκονται.

-Να καθοριστούν οι φορείς ή τα φυσικά πρόσωπα υλοποίησης αυτών.

-Να καθοριστούν οι περιοχές που θα συμπεριληφθούν και η έκταση εφαρμογής.

-Να εξασφαλιστούν πιστώσεις για τη χρηματοδότηση αυτών, όπου είναι αναγκαίες.

-Να δοθούν κίνητρα στα φυσικά πρόσωπα ή στους φορείς, στους οποίους οι δράσεις που θα αναλάβουν δεν τους επιβαρύνουν οικονομικά.

-Να εξασφαλιστεί η συναίνεση των εμπλεκόμενων φορέων ή των φυσικών προσώπων.

-Να ενημερωθούν σχολαστικά όλοι οι εμπλεκόμενοι, για την σκοπιμότητα και την ωφέλεια που θα προκύψει, για να θελήσουν να συμμετάσχουν.

-Να ενημερωθεί σχετικά η κοινή γνώμη, για να βοηθήσει στη όλη προσπάθεια.

-Να δοθούν κίνητρα, χρηματοδοτήσεις ή επιδοτήσεις, για την αξιοποίηση ή την εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων.

Στη χώρα μας συμβαίνει και το εξής παράδοξο, αρμόδιο Υπουργείο για το φυσικό περιβάλλον είναι το Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος, ενώ για το αγροτικό, το Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, χωρίς να υπάρχει σαφής διαχωρισμός αρμοδιοτήτων, με αποτέλεσμα να εμπλέκονται οι αρμοδιότητες. Στις περισσότερες χώρες του κόσμου δεν υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός.

Πολλά από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω θα δημιουργήσουν πολλές απορίες σε πολλούς, θα πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη, ότι, πολλές από

τις εν λόγω δράσεις θα χρειαστεί να διεξαχθούν σε αγροτικές ιδιοκτησίες, που πιθανόν να τις επιβαρύνουν, άλλες πιθανόν να προκαλέσουν οικονομικές μικροζημιές ή απώλειες εισοδημάτων ή να δημιουργήσουν υποχρεώσεις, άλλες πιθανόν να απαιτήσουν δαπάνες ή να χρειαστούν προσωπική εργασία. Η αξιοποίηση μερικών, όπως για παράδειγμα των γενετικών πόρων, απαιτεί δαπάνες διατήρησης του γενετικού υλικού.

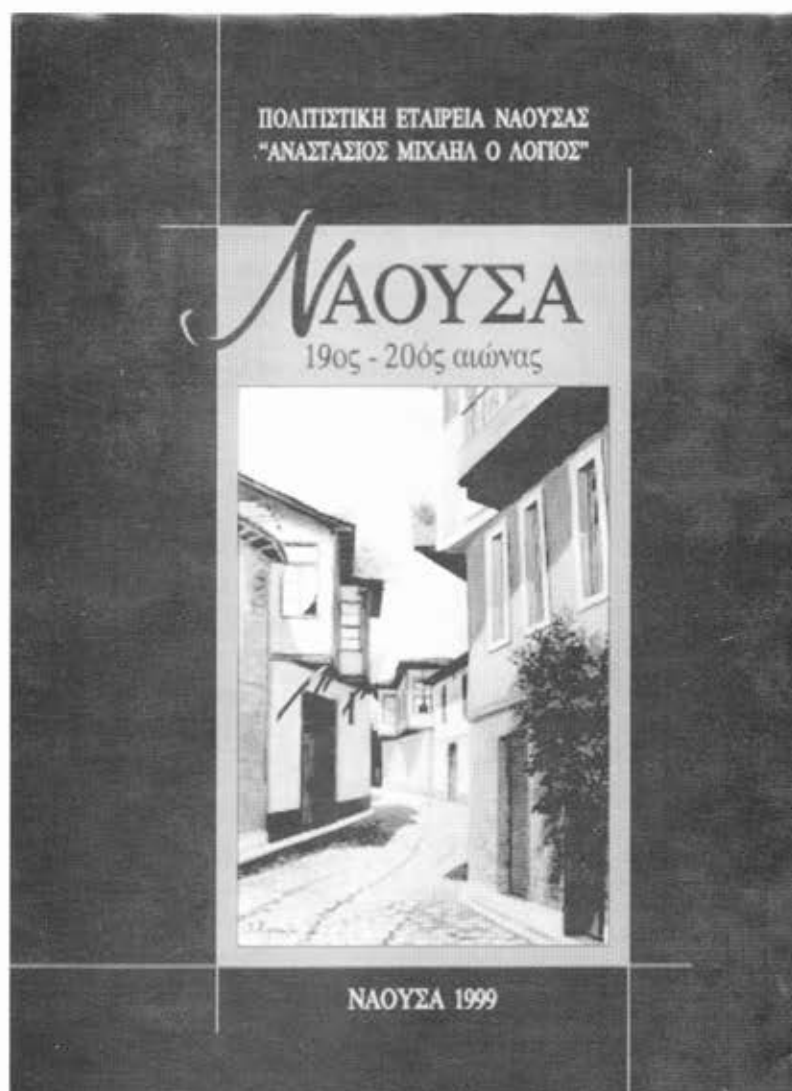
Η καταγραφή των προβλημάτων και η εξέταση αυτών, ο σχεδιασμός των δράσεων, ο προγραμματισμός και η χρηματοδότηση υλοποίησης αυτών, είναι αρμοδιότητα της Πολιτείας, η οποία οφείλει να δείξει και την ανάλογη ευαισθησία, για το κομμάτι αυτό της εθνικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου, που η υποβάθμισή του θα καταστήσει τη χώρα μας κυριολεκτικά φτωχότερη.

Η επισήμανση των προβλημάτων, η ανάληψη και η υλοποίηση των δράσεων, επαφίεται στην καλή διάθεση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αρμόδιων επιστημονικών φορέων, σχετικών συλλογικών φορέων και φυσικών προσώπων, που οφείλουν και αυτοί με τη σειρά τους να δείξουν ανάλογη ευαισθησία.

Ας μην ξεχνάμε ότι, όσα και να κάνει η Πολιτεία τίποτε δεν θα καταφέρει χωρίς την ενεργό συμμετοχή των φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, άλλων αρμόδιων ή εμπλεκόμενων φορέων και ιδιαίτερα των φυσικών προσώπων, που η συμμετοχή τους είναι αποφασιστικής σημασίας, τόσο με ατομικές πρωτοβουλίες που μπορούν να αναπτύξουν, όσο και με τη διαφύλαξη πολύτιμων γενετικών πόρων ή άλλων στοιχείων του αγροτικού τοπίου που έχουν στην κατοχή τους.

Η ενεργοποίηση όλων των παραπάνω για την ανάληψη δράσεων προς αυτές τις κατευθύνσεις διέπεται και εδώ από το τετράπτυχο των αρχών που διατυπώνονται στην περιβαλλοντική αγωγή. Γνώση - Ευαισθητοποίηση - Κινητοποίηση - Πίεση.

"Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας" ...

*...ένα βιβλίο που δεν πρέπει να λείπει
από την βιβλιοθήκη σας*

ΔΙΑΘΕΣΗ: Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας (Δημοτική βιβλιοθήκη)
τηλ. 23320 24102

Σαμαρά Λευκή τηλ. 23320 22.575

HMAΘΙΑ

ταξίδι στην ιστορία, στον πολιτισμό,
στην ομορφιά της φύσης και της ζωής...

Με σημαντικές αρχαιότητες, αναπτύχθηκε τουριστική, πολιτιστική και αθλητική υποδομή, παρουσιάζει τοπικά ελκυστικά τοπικά προϊόντα, ζωστήρι παραδοσιακή και ζήτη φιλοξενία, η Ερμούπολη είναι ιδανικός προορισμός πρόσληψης το χρόνο.

Ένα ταξίδι που μόλις τελειώσετε, θα θέλετε να το αρχίσετε ξανά!

